

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Jan Kurník

Dobré mravy ve vztazích podnikatele

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Petr Čech

Katedra: Obchodní právo

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 5. 3. 2024

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 120 125 znaků včetně mezer.

Jan Kurník

V Praze dne 5. 3. 2024

Poděkování

Rád bych poděkoval své partnerce, která stála celé studium po mém boku. Její neochvějná podpora, porozumění a láska byly pro mě neocenitelným zdrojem síly a motivace. Rovněž bych rád poděkoval celé své rodině za neustálou podporu, povzbuzení a víru ve mě.

Obsah

Seznam použitých zkratk	5
Úvod	6
1. Dobré mravy a jejich výklad v historii	7
1.1. Československá republika a dobré mravy ve Všeobecném občanském zákoníku	8
1.2. Dobré mravy od roku 1948 do 1989	12
1.3. Dobré mravy v letech 1990 do 2014	13
1.4. Současná právní úprava dobrých mravů v kontextu občanského zákoníku	18
2. Vztah dobrých mravů a zásad poctivého obchodního styku	20
2.1. Pojem zásad poctivého obchodního styku v obchodním zákoníku	20
2.2. Zásady poctivého obchodního styku po roce 2014 v občanském zákoníku	23
2.3. Zásady poctivého obchodního styku jako modifikace dobrých mravů	25
2.4. Dobré mravy a zásada poctivosti	29
3. Aplikace dobrých mravů ve vztazích mezi podnikateli	31
3.1. Úrok z prodlení a dobré mravy	34
3.1.1. Judikatura Ústavního soudu k výši úroků z prodlení a souladu s dobrými mravy	35
3.1.2. Judikatura Nejvyššího soudu k výši úroků z prodlení a souladu s dobrými mravy	37
3.1.3. Nízký úrok z prodlení a rozpor s dobrými mravy	41
3.2. Smluvní pokuta a rozpor s dobrými mravy	43
Závěr	47
Seznam použitých zdrojů	49
Abstrakt	54
Abstract	55

Seznam použitých zkratek

Občanský zákoník	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Všeobecný zákoník občanský	Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský
Občanský zákoník z roku 1950	Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník
Občanský zákoník z roku 1964	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
Obchodní zákoník	Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník
Nejvyšší soud	Nejvyšší soud České republiky
Ústavní soud	Ústavní soud České republiky
Nejvyšší správní soud	Nejvyšší správní soud České republiky
Směrnice EU	Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/7/EU ze dne 16. února 2011 o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích (přepracované znění)
Zákon o obchodním korporacích	Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodním korporacích, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

V současné právní praxi představují dobré mravy klíčový koncept, který ovlivňuje chování v soukromoprávních vztazích, ale má zásadní význam i ve vztazích mezi podnikateli. Dobré mravy slouží jako morální korektiv, který doplňuje formální právní rámec, a napomáhá udržovat férovost, slušnost a poctivost v obchodních vztazích. Jejich vliv sahá od historických kořenů až po současnou aplikaci v moderním právním systému, kde se dobré mravy stávají průvodcem rozhodování soudů. V této práci se proto zaměřím na vývoj a aplikaci konceptu dobrých mravů ve vztazích mezi podnikateli, zkoumám jeho právní i morální dimenze a analyzuji současné judikatorní přístupy. Cílem je poskytnout komplexní pohled na to, jak dobré mravy formují vztah mezi podnikateli, a jak jsou reflektovány v rámci současného českého právního řádu. V rámci mé analýzy se věnuji rozsáhlému zkoumání judikatury Nejvyššího soudu Československé republiky, Nejvyššího soudu a Ústavního soudu České republiky. Vedle toho se částečně zaměřuji i na rozhodnutí Nejvyššího správního soudu.

Diplomová práce je strukturována do čtyř hlavních částí, které jsou dále rozčleněny do podkapitol. Úvodní část se věnuje historickému vývoji konceptu dobrých mravů. Sleduji v ní zakotvení dobrých mravů ve Všeobecném zákoníku občanském v době první republiky až po současnou úpravu v občanském zákoníku. Toto zkoumání je podle mého názoru významné zejména pro pochopení, jak se výklad a aplikace dobrých mravů vyvíjely, a jak ovlivňují právní vztahy mezi podnikateli.

Ve druhé části diplomové práce se zaměřuji na analýzu a interpretaci vztahu mezi zásadami poctivého obchodního styku a konceptem dobrých mravů. Tyto zásady, ačkoliv mají mnoho společného, jsou aplikovány specificky ve vztazích mezi podnikateli. Analyzuji právní úpravu občanského zákoníku, která zásady poctivého obchodního styku používá pouze na dvou místech, jakož i judikaturu Nejvyššího soudu vztahující se ke vztahu dobrých mravů a zásad poctivého obchodního styku. V druhé části se vedle vztahu zásad poctivého obchodního styku zabývám i analýzou a porovnáním dobrých mravů a obecné zásady poctivosti.

Ve třetí a čtvrté části diplomové práce se věnuji analýze aktuální právní úpravě a judikatuře Nejvyššího soudu týkající se aplikace dobrých mravů ve vztazích mezi podnikateli. Zvláštní pozornost je věnována dvěma klíčovým institutům: úrokům z prodlení a smluvním pokutám. Instituty úroků z prodlení a smluvních pokut byly vybrány pro analýzu v diplomové práci z několika důvodů. Především jsou tyto instituty běžně využívány v obchodních vztazích

a mají klíčový význam pro zajištění dodržování smluvních závazků a sankcionování jejich porušení.

1. Dobré mravy a jejich výklad v historii

V úvodu této práce se zaměřím na samotný pojem dobré mravy s orientací na podnikatelské vztahy a jejich uplatnění. Nejprve se budu soustředit na historický vývoj tohoto pojmu a jeho užití v minulosti. Následně se budu věnovat, jak je reflektován v nynější právní úpravě. Není pochyb o tom, že význam dobrých mravů je zásadní, protože dobré mravy prostupují celým soukromým právem. Nejenom v české právní úpravě představují jednu ze základních a stěžejních zásad soukromého práva.¹ Můžeme tedy podle mého názoru aplikovat myšlenku Ústavního soudu a zdůraznit, že dobré mravy prozařují celým soukromým právem.

Jejich důležitost v českém právním řádě je vyjádřena již v úvodních ustanoveních občanského zákoníku. Ten v § 1 odst. 2 jasně stanovuje, že jsou zakázána ujednání stran odporující dobrým mravům, což nám poukazuje na jejich význam a platnost v našem právním systému. Vliv dobrých mravů není zanedbatelný ani v oblasti veřejného práva. Obdobně jako v oblasti práva soukromého, hrají dobré mravy i zde významnou roli a mají vliv na normy a rozhodování.²

Dobré mravy nejsou omezeny pouze na český právní řád, ale mají hluboké historické kořeny, a to v různých právních systémech. V právních předpisech byly zakotveny již od pradávne historie. Jejich problematikou a výkladem se zabývali již Římané, kteří je vnímali jako mimoprávní korektiv, vůči kterému právní jednání nesmí být zaměřeno. Římané se obecně vyhýbali definování pojmů, a to platí i pro pojem dobré mravy. Jejich výklad byl podáván skrze jejich aplikaci v jednotlivých situacích, které Římané považovali za jednání *contra bonos mores* (jednání proti dobrým mravům).

V kontextu klasického římského práva byly zásady dobrých mravů integrovány do právního systému jako korektiv, který zajistil, že aplikace formálních právních norem byla prováděna s ohledem na etické standardy. Tyto zásady tak sloužily jako korigující faktor k zajištění, že aplikace právních norem v právních záležitostech nebyla pouze formální aplikací zákonných norem, ale byla také prováděna s důrazem na spravedlnost, férovost a morální

¹ HURDÍK, Jan a LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 122.

² MATES Jan a MATESOVÁ KOPEČKÁ, Šárka. Pár poznámek k úpravě institutu dobrých mravů v NOZ. *Bulletin advokacie*. 2011, roč. 2011, č. 7-8, s. 26 – 32.

závaznost. Tento přístup představoval úsilí o zmírnění případné rigidnosti zákona, předcházení asociálnímu chování a zajištění, že právo bude uplatňováno způsobem, který je v souladu s obecnými etickými a morálními hodnotami společnosti.³

Jedním z příkladů ujednání, které bylo Římany považováno za jednání *contra bonos mores*, byla situace, v níž si členové obchodní společnosti dohodli, že jeden z nich nebude mít právo na podíl na zisku, ale jako jediný bude nést výhradně ztráty této společnosti. Tato ujednání byla považována za nepřijatelná. Ujednání *contra bonos mores* byla v Římě stižena neplatností.⁴

Tento historický exkurz ukazuje, že pojem dobré mravy má hluboký význam v právním světě, a je důležitým aspektem právního jednání od starověku dodnes. Jejich výklad a aplikace se vyvíjely s dobou, jak je ukázáno níže, ale jejich role jako morálního korektivu zůstává trvalá a zásadní.

1.1. Československá republika a dobré mravy ve Všeobecném občanském zákoníku

Československá republika v důsledku zákona č. 11/1918 Sb. z. a n., zmámeného jako recepční normy, převzala rakousko-uherskou právní úpravu⁵, která platila na území nově vznikajícího státu již v období Rakouska-Uherska. Jednou z klíčových součástí rakousko-uherského právního systému, která se stala i nedílnou součástí československého právního řádu, byl Všeobecný zákoník občanský, Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB), a to v platném znění po novelizaci z roku 1916. Tato novela z roku 1916 přinesla významné změny týkající se dobrých mravů, zejména v ustanovení § 879.⁶ Ve Všeobecném zákoníku občanském byly dobré mravy zmíněny na několika místech, včetně zmíněného § 879, kde se upravovala neplatnost smlouvy v případě, že byla v rozporu s dobrými mravy. Podobně jako v antickém Římě byla i zde tedy taková smlouva považována za neplatnou. Významnou součástí byla také generální klauzule o nicotnosti, která byla zřejmě převzata z německé právní úpravy.⁷ Toto ustanovení dále také obsahovalo demonstrativní výčet smluv, které byly neplatné nikoliv pro rozpor s dobrými mravy, ale pro jejich rozpor se zákonem. Byly tak přímo zákonem zakázány. Mezi tyto zakázané smlouvy patřila například lichva.

³ HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, str. 74-75.

⁴ KINCL, Jaromír; SKŘEJPEK, Michal a URFUS, Valentin. *Římské právo*. Beckovy právnické učebnice. Praha: C.H. Beck, 1995, str. 100.

⁵ Na území dnešní České republiky platila dále rakouská právní úprava. Na území dnešní Slovenské republiky platila nadále právní úprava uherská.

⁶ SALAČ, Jaroslav. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu: obsahové meze platnosti právních úkonů (smluv) z hlediska rozporu se zákonem, dobrými mravy a veřejným pořádkem. 2. vyd. Praha: Beck, 2004, s. 175.

⁷ SALAČ, op. cit. pozn. 6, s. 175.

Podle *Salače* se dobré mravy za první republiky považovaly za pružný neurčitý pojem. Toto pojetí se přeneslo i do dnešního pojetí dobrých mravů, jak je popsáno v následujících kapitolách. U dobrých mravů bylo nutné rozlišovat mezi jejich formální a obsahovou stránkou. Jejich obsah byl třeba hledat v jiném souboru norem než v samotných normách právních. Soudci, jimž bylo zákonem svěřeno určování obsahu dobrých mravů, měli povinnost vyhledat možné normy týkající se dobrých mravů mimo samotný právní řád, a to v jiném normativním rámci.⁸ Co se týče formální stránky, *Kubeš* argumentuje, že pravidla, která soudci použijí, a která nevycházela z právního řádu, se stávají pravidly právními. Jinými slovy, pravidla týkající se dobrých mravů, ač nejsou přímo stanovena v právním předpise, rozšiřují právní řád. Výsledkem je, že obsah právních pravidel včetně Všeobecného občanského zákoníku je rozšířen o „celou řadu pravidel, která jsou jinak pravidly dobrých mravů“.⁹ Ve Všeobecném zákoníku občanském byly dobré mravy definovány jako stávající a uznávaná společenská pravidla. Nebyly pojímány jako ideální morálka.¹⁰ *Kubeš* dovozuje, že neplatné pro rozpor s dobrými mravy jsou takové smlouvy, které hrubě urážejí veřejné mínění.¹¹ Veřejné mínění můžeme vymezit jako soubor norem, pro který *Kubeš* používá pojem normy kulturní. Pro soudce by měly být rozhodující kulturní normy národa, ve kterém jsou dobré mravy uplatňovány. Dobré mravy by tak měly být podle *Kubeše* v souladu s těmito kulturními normami společnosti.

Salač zdůrazňuje, že v případě specifických sociálních skupin, jako jsou např. advokáti nebo obchodníci, je potřeba brát v úvahu partikulární dobré mravy uplatňované v rámci těchto skupin.¹² Tyto dobré mravy, které se použijí pouze v rámci některých skupin, se tak uplatní vedle obecných dobrých mravů. Toto akcentuje již *Kubeš*, který uvádí, že soudce musí přihlížet i k dobrým mravům užších kruhů. Mezi tyto užší kruhy zařazuje *Kubeš* např. již zmíněné advokáty nebo lékaře. *Kubeš* rovněž uvádí, že určité odlišné dobré mravy mohou být rozšířeny a aplikovány i ve specifické vrstvě obyvatel, jako příklad zmiňuje obyvatelstvo pobřežní. U nich mohou být rozšířeny takové dobré mravy, které nejsou rozšířeny ve všech vrstvách národa.¹³ Na druhou stranu *Kubeš* poznamenává, že smlouva uzavřená mezi osobami téhož stavu, má být prohlášena za neplatnou pro rozpor s dobrými mravy, i když neodporuje dobrým mravům tohoto stavu. Dovojuje tak proto, že kritériem pro posouzení, zda je smlouva v souladu s dobrými mravy, resp. v rozporu s nimi, jsou obecné dobré mravy národní. Podle *Kubeše* jsou výjimky

⁸ KUBEŠ, Vladimír In: ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi, Díl IV.*, Nakladatelství V. Linhart, Praha, 1936, str. 133.

⁹ KUBEŠ, op. cit. pozn. 8, str. 133.

¹⁰ SALAČ, op. cit. pozn. 6, s. 178.

¹¹ KUBEŠ, op. cit. pozn. 8, str. 134.

¹² SALAČ, op. cit. pozn. 6, s. 178.

¹³ KUBEŠ, op. cit. pozn. 8, str. 134.

z tohoto pravidla, které naznačuje, jen zdánlivé. Jinými slovy lze tak uzavřít, že Kubešova perspektiva naznačuje, že není možné uzavřít smlouvu mezi obchodníky, která by byla v rozporu s dobrými mravy národními, tj. hrubě by urážela veřejné mínění, a to i když by tato smlouva byla v souladu s dobrými mravy rozšířenými v daném odvětví. V tomto ohledu Kubešova argumentace systematicky buduje komplex dobrých mravů tak, že partikulární dobré mravy musí korespondovat s dobrými mravy národními.

Kubešova systematika je relevantní, avšak pouze v situacích, kdy konflikt s obecně uznávanými dobrými mravy, tedy dobrými mravy národními, dosahuje extrémních rozměrů. Klíčovou otázkou zůstává, do jaké míry má být omezena autonomie vůle podnikatelů (obchodníků), kteří chtějí danou smlouvu či jinou dohodu uzavřít. *Kubeš* v této souvislosti dává jasné vodítko, když podle něj by dobré mravy národní měly převažovat nad autonomií vůle podnikatelů, a to dokonce i v situacích, kdy jsou tito podnikatelé příslušníky stejného stavu, resp. podnikají ve stejném oboru.

V období účinnosti Všeobecného zákoníku občanského řešil Nejvyšší soud Československé republiky několik případů, které se zabývali pojmem dobré mravy. Podle *Kubeše* však judikatura Nejvyššího soudu Československé republiky byla charakterizována chaotickou směsicí různých názorů a řešení.¹⁴ Otázka dobrých mravů byla tehdejší judikaturou Nejvyššího soudu Československé republiky chápána jako otázka právní.¹⁵ Významným rozhodnutím tehdejší doby bylo rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 1. října 1931, Rv II 261/30, Vážný č. 11044, ve kterém Nejvyšší soud uvedl že „*Prohlašuje-li zákon za nicotné smlouvy, jež se přičí zákonnému zákazu nebo dobrým mravům, staví »dobré mravy« na roven zákonnému zákazu a činí tak »dobré mravy« součástí právního řádu. Pojem »dobrých mravů« má za úkol, výplní ti případnou mezeru pozitivních zákonů, kdyby se v konkrétním případě objevila nutnost takového vyplnění mezery v zákoně. Kde však postačí k ochraně smluvní strany zákon, tam není místa pro použití ustanovení § 879 obč. zák. o rozporu s dobrými mravy.*“ Nejvyšší soud Československé republiky tak potvrdil význam pojmu dobré mravy a jejich významnou roli v právním řádu. Dobré mravy mohou sloužit k vyplnění mezer v pozitivním právu a ochraně smluvních stran zejména v situacích, kdy zákon neposkytuje dostatečnou ochranu stranám smlouvy. Na druhou stranu je důležité poznamenat, že rozhodnutí zdůraznilo, že dobré mravy se nepoužijí, pokud již existuje zákonné ustanovení, které zajišťuje

¹⁴ KUBEŠ, Vladimír. *Smlouvy proti dobrým mravům*. Brno: Orbis, 1933, str. 150.

¹⁵ KUBEŠ, op. cit. pozn. 8, str. 133.

odpovídající ochranu smluvním stranám. To znamená, že dobré mravy měli podle Nejvyššího soudu Československé republiky sloužit jako doplňující pramen práva, a to v případech, kdy je třeba vyplnit mezeru v zákoně a zajistit tak ochranu, kde ji zákon neposkytuje. Ve stejném rozhodnutí dále Nejvyšší soud Československé republiky zdůraznil, že pojmy dobré mravy a zásady poctivého obchodu nejsou totožné (o vztahu dobrých mravů a zásad poctivého obchodního styku pojednává samostatná kapitola).

Judikatura Nejvyššího soudu Československé republiky se věnovala i analýze smluv, které výrazně omezovaly hospodářskou svobodu jednotlivce. Tyto tzv. sněrovací smlouvy byly v rozhodnutích Nejvyššího soudu Československé republiky prohlašovány za neplatné pro rozpor s dobrými mravy. Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky navazovala na četnou judikaturu Říšského soudu. Z judikatury Říšského soudu lze vyvodit tři klíčová kritéria, které bylo třeba naplnit, aby mohla být daná smlouva prohlášena za neplatnou pro rozpor s dobrými mravy. Za prvé, nesměla narušovat struktura organizace společnosti. Za druhé, jednotlivec či skupina jednotlivců nesmí být omezeni ve své hospodářské činnosti na neurčitou dobu. A za třetí, nesměla být poškozena jiná třetí osoba, kterou mohl být například věřitel.¹⁶ Tyto tři předpoklady byly aplikovány Nejvyšším soudem Československé republiky i ve zmíněných rozhodnutích. V jednom případě byla posuzována dohoda, ve které se odběratel zavázal pod podmínkou smluvní pokuty k dlouhodobému odběru piva výhradně od jednoho pivovaru. Přestože se pivovar zavázal jen k tomu, že se vynasadí dodávat kvalitní pivo podle objednávek a jen za dočasné denní ceny, byla tato smlouva posouzena Nejvyšším soudem Československa jako smlouva, která je v rozporu s dobrými mravy. Proto ji prohlásil za neplatnou.¹⁷ V dalším rozhodnutí byla Nejvyšším soudem Československé republiky například posuzována platnost, resp. nicotnost smlouvy o provedení stavby.¹⁸ Zedník, aniž by byl oprávněn provozovat stavební živnost, žaloval na zaplacení úplaty z této smlouvy. Nejvyšší soud Československé republiky dospěl k závěru, že žalobce neměl potřebnou koncesi k provozování živnosti zednického mistra, a proto nebyl oprávněn uzavřít smlouvu. Tato smlouva je tak podle Nejvyššího soudu Československé republiky v rozporu s dobrými mravy, a proto byla v souladu s § 879 Všeobecného zákoníku občanského prohlášena za neplatnou, resp. nicotnou.

¹⁶ KUBEŠ, op. cit. pozn. 8, str. 137.

¹⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 27. května 1925, Rv I 623/25, Vážný 5084.

¹⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 30. března 1928, Rv I 1108/27.

Podle § 879 Všeobecného zákoníku občanského platí, že smlouva, která je v rozporu s dobrými mravy, se považuje za nicotnou. Tento pojem užíval ve svých rozhodnutích i Nejvyšší soud Československé republiky.¹⁹ Podle *Kubeše* bylo však vhodnější používat pojem neplatnost namísto nicotnosti.²⁰ Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 29. prosince 1930, Rv I 1247/29, Vážný 10412, se jedná o neplatnost absolutní, ke které je nutné přihlížet z úřední povinnosti. Tato právní úprava je paralelní s nynějším občanským zákoníkem, který tento princip rovněž zachovává.

V období Československé republiky byly dobré mravy chápány jako důležitý právní princip. Jednalo se o klíčový právní princip, jenž sloužil k vyplňování mezery v právním rámci a k ochraně zájmů smluvních stran. Zejména v situacích, kdy platný zákon nedokázal poskytnout dostatečnou ochranu. Judikatura Nejvyššího soudu Československé republiky potvrdila význam pojmu dobré mravy a jeho roli v právním řádu, a to i ve vztahu mezi podnikateli. Celkově lze konstatovat, že dobré mravy měly v českém právu významnou roli při ochraně základních práv a hodnot.

1.2. Dobré mravy od roku 1948 do 1989

V roce 1950 byl přijat nový občanský zákoník²¹, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 1951, a nahradil předchozí Všeobecný občanský zákoník. Tento nový občanský zákoník byl zásadním způsobem ovlivněn změnami v tehdejší společnosti, zejména po únorovém komunistickém převratu v roce 1948. Právní řád sice po roce 1948 zachovával formální kontinuitu s právním řádem předchozím, nicméně po materiální, obsahové, stránce zde byla přítomna viditelná diskontinuita.²² Jedním z mnoha rozdílů bylo v i chápání pojmu dobré mravy. Dobré mravy byly popisovány jako kapitalistický, buržoazní pojem. Občanský zákoník z roku 1950 začal používat na místo dobrých mravů obecnější pojem, který odpovídal socialistickému chápání tehdejšího práva, a to pojem obecný zájem. Tento koncept měl za účel deklarovat, že právní jednání nesmí být v rozporu s vůlí dělnického lidu, jeho zájmy a zájmy všech pracujících občanů. Smyslem pojmu obecný zájem byla snaha sankcionovat ty právní úkony, které směřovaly ke škodě státu a zájmům celku, a které by mohly vést k vykořisťování pracujících a porušování pravidel socialistického soužití. Tento pojem měl vliv na všechny právní úkony, které byly v rozporu se zájmem státu a pracujících, což dokládá, že obecný zájem mohl být používán jako neomezený

¹⁹ Např. rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 22. listopadu 1921, Rv I 715/21, Vážný 1305 nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 30. ledna 1923, Rv II 319/22, Vážný 2223.

²⁰ KUBEŠ, op. cit. pozn. 8, str. 138.

²¹ Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník.

²² SALAČ, op. cit. pozn. 6, s. 181.

zásah do soukromoprávní sféry.²³ Klíčovým prvkem pro výklad pojmu obecný zájem byl § 31 občanského zákoníku z roku 1950, který stanovoval, že projev vůle je třeba vykládat tak, jak to se zřetelem k okolnostem, za kterých byl učiněn, odpovídá pravidlům socialistického soužití. Podle § 36 odst. 1 občanského zákoníku z roku 1950 byl právní úkon, který odporoval obecnému zájmu, považován za neplatný. Přičemž se stejně jako za účinnosti Všeobecného občanského zákoníku jednalo neplatnost absolutní. Ustanovení občanského zákoníku z roku 1950 obsahovala generální klauzuli, která měla zabezpečit dodržování principů socialistického soužití, a zajistit novou normu dobrých mravů.

V roce 1964 byl tehdejší občanský zákoník z roku 1950 nahrazen zákonem č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. Tento občanský zákoník z roku 1964 navázal na § 36 odst. 1 občanského zákoníku z roku 1950, když v § 39 stanovil, že neplatný je právní úkon, který se přičí zájmům společnosti. Oproti občanskému zákoníku z roku 1950 tak došlo k pojmovému odlišení, kdy občanský zákoník z roku 1964²⁴ již nepoužíval pojem obecný zájem, ale v duchu socialistického vnímání občanského práva a práva jako celku používal pojem zájem společnosti. Podle čl. VII základních zásad obsažených v původním znění občanského zákoníku z roku 1964 nikdo nesměl zneužívat svých práv proti zájmům společnosti nebo spoluobčanů, a zároveň nikdo se nesměl na úkor společnosti nebo spoluobčanů obohacovat. Čl. VI těchto základních zásad dále upřesňoval, že „*Výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů musí být v souladu s pravidly socialistického soužití.*“ Občanský zákoník z roku 1964 tak již výslovně stanovil pravidla socialistického soužití, které definitivně nahrazují pojem dobrých mravů. Jejich cílem bylo tedy ztělesňovat socialistickou morálku. V socialistickém zřízení, které v mezi lety 1948 – 1989 trvalo na území České republiky, bylo podnikání nedovolené, proto ani nedocházelo k rozvoji judikatury k aplikaci dobrých mravů, resp. pravidel socialistického soužití.

1.3. Dobré mravy v letech 1990 do 2014

Pád komunistického režimu v Československu v roce 1989 znamenal především materiální neboli hodnotovou diskontinuitu se socialistickým právem. Tato hodnotová diskontinuita reflektovala zásadní posun nejenom v právních otázkách, ale i v sociálních, politických a ekonomických aspektech společnosti. Na rozdíl od hodnotové diskontinuity však byla zachována formální kontinuita se socialistickým právem, a proto i po roce 1989 byl stále účinný občanský zákoník z roku 1964. V roce 1991 však byl občanský zákoník z roku 1964

²³ SALAČ, op. cit. pozn. 6, s. 185.

²⁴ Pojem zájem společnosti používal občanský zákoník z roku 1964 v původním znění, a to až do novely č. 509/1991 Sb., která navrátila původní pojem dobré mravy známý z Všeobecného zákoníku občanského.

principiálně novelizován, a to zákonem č. 509/1991 Sb., s účinností ode dne 1. ledna 1992, který znamenal, že do českého, resp. československého práva, se navrátil pojem dobré mravy. Cílem této novely bylo adaptovat právní řád tak, aby reflektoval nově vzniklé společenské poměry, a aby současně byl vytvořen i přirozený přechod k zákonnému vyjádření koncepce soukromého práva na moderních principech.²⁵ Specificky byl revidován § 39, který již nepoužíval socialistický termín „zájem společnosti“ zdůrazňující třídní podtext, nýbrž nově používal právě pojem dobré mravy. Tento pojem byl předmětnou novelou vložen nově i do § 3 občanského zákoníku z roku 1964. Toto ustanovení upravovalo, že „*Výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy.*“ Zákonodárce se tímto ustanovením navrátil k původnímu významu pojmu dobrých mravů. V § 3 občanského zákoníku z roku 1964 zákonodárce zdůraznil jedno ze základních pravidel dobrých mravů, a to pravidlo interpretační.²⁶

Vysvětlení pojmu dobrých mravů představuje komplikovaný úkol, proto zákonodárce ponechal jejich vymezení na teorii a praxi, a to zejména kvůli jejich rozmanitosti a dynamickému charakteru, který se vyvíjí a mění.²⁷ Soudy se tak po přijetí uvedené novely občanského zákoníku z roku 1964 musely popasovat s otázkou, jak dobré mravy vymežit. Stejně jako v období první republiky, i v tehdejší době soudy posuzovaly dobré mravy jako otázku právní. Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ze dne 26. června 1997, sp. zn. 3 Cdon 69/96 dobré mravy vymežil jako „*souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních.*“ Toto pojetí dobrých mravů Nejvyšší soud následně potvrdil i ve svém rozhodnutí ze dne 5. října 2000, sp. zn. 30 Cdo 1842/2000, kdy uvedl, že „*Právní úkon se přičí dobrým mravům, pokud nerespektuje některou ze souhrnu společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních.*“

Tato definice dobrých mravů, kterou občas Nejvyšší soud používá i v této době²⁸, není zdařilá. Tímto vymezením Nejvyšší soud podle mého názoru zužuje možnost aplikace dobrých mravů. Dobré mravy se v průběhu let vyvíjejí, obdobně jako se vyvíjí celkově celá společnost.

²⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník, č. 509/1991 Dz).

²⁶ Ibidem.

²⁷ ŠVESTKA, Jirí. § 3 [Výkon práv a povinností z občanskoprávních vztahů; zásada prevence]. In: ŠVESTKA, Jirí, SPÁČIL, Jirí, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník I, II. 2.* vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 67, marg. č. 11.

²⁸ Např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. července 2023, sp. zn. 33 Cdo 3044/2021.

Není možné, aby to, co bylo považováno za rozporné s dobrými mravy před několika desítky lety, bylo považováno za rozporné i v této době. Tuto kritiku sdílí i odborná literatura, která poukazuje na skutečnost, že definice použitá Nejvyšším soudem činí dobré mravy pojmem neměnným až zakonzervovaným v čase.²⁹ Kritický k tomuto pojetí dobrých mravů je i *Grus*, který poukazuje na to, že pojetí Nejvyššího soudu může vést k zúžení významu a aplikačních možností dobrých mravů.³⁰ Dále zastává názor, že dobré mravy by měl soud popisovat nikoliv obecně, ale prostřednictvím jednotlivých případů, „*což je takový postup, kdy soudce zcela srozumitelně a jasně popíše sporný skutkový děj dle výsledků dokazování a následně konstatuje, proč takové jednání bylo či nebylo v rozporu s dobrými mravy.*”³¹ Obdobně i *Hurdík* přistupuje k názoru Nejvyššího soudu kriticky, poukazuje na problematickou koncepci dlouhodobé neměnnosti dobrých mravů, která ve světle proměnlivé a dynamické povahy společenských vztahů a doby nemusí mít vždy pozitivní dopady.³² I tehdejší komentářová literatura k občanskému zákoníku z roku 1964 uvádí, že dobré mravy se rozvíjejí s ohledem na společenský vývoj, ať už časový či místní.³³

Nejvyšší soud na výše uvedené vymezení dobrých mravů navázal ve svém rozhodnutí ze dne 27. listopadu 2002, sp. zn. 30 Cdo 664/2002. V tomto rozhodnutí Nejvyšší soud konstatoval, že „*Dobré mravy jsou měřítkem hodnocení konkrétních situací, odpovídajícím obecně uznávaným pravidlům slušnosti v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti.*” V kontextu *Grusova* postoje lze toto vymezení Nejvyššího soudu interpretovat pozitivně, neboť soud jednoznačně zdůrazňuje nutnost interpretace dobrých mravů při hodnocení specifických jednání osob. Zásadní je také, že Nejvyšší soud spojuje pojem dobrých mravů s pojmem slušnosti, čímž podtrhuje jejich významnou roli v rámci demokratické společnosti. Absence explicitního odkazu na neměnnost dobrých mravů dále posiluje tento pozitivní výklad. V daném rozhodnutí bylo rovněž znovu zdůrazněno, že dobré mravy plní převážně interpretační úlohu. Tento postoj tak navazuje na argumentaci prezentovanou v důvodové zprávě k novele občanského zákoníku z roku 1964, kde byl pojem dobrých mravů opětovně začleněn do českého právního řádu. Nejvyšší soud tím zdůraznil, že aplikace principu dobrých mravů má subsidiární charakter³⁴. To implikuje, že v případě, kdy je možné určit platnost nebo neplatnost právního

²⁹ SALAČ, op. cit. pozn. 6, s. 192

³⁰ GRUS, Zdeněk. Dobré mravy ve světle publikované judikatury. *Právní rozhledy*, 2004, č. 3, s. 112.

³¹ GRUS, op. cit. pozn. 30, s. 112.

³² HURDÍK, op. cit. pozn. 3, s. 74.

³³ ŠVESTKA, op. cit. pozn. 27, s. 67.

³⁴ SALAČ, op. cit. pozn. 6, s. 192.

úkonu na základě jiného ustanovení nebo korektivu občanského práva, nebudou soudy aplikovat korektiv dobrých mravů.

Na rozdíl od Nejvyššího soudu, Ústavní soud od počátku považoval dobré mravy za koncept, který se vyvíjí společně s proměnami společnosti. V usnesení ze dne 26. února 1998, sp. zn. II. ÚS 249/97 použil Ústavní soud následující popis dobrých mravů, když podle Ústavního soudu „jsou souhrnem etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti.“ Dále uvedl, že tento „obecný horizont“ musí být posuzován z hlediska konkrétního případu, přičemž stěžejním pro posouzení je čas, místo a vzájemné jednání účastníků právního vztahu. V nálezu ze dne 5. září 2012, sp. zn. II. ÚS 3/10, Ústavní soud zdůraznil komplexní pojetí dobrých mravů. Tento pojem je prezentován nejen jako soubor mravních pravidel, která fungují jako doplněk nebo korektiv při výkonu subjektivních práv a povinností, ale také jako příkaz a povinnost soudce rozhodnout v souladu s těmito pravidly. A to i dokonce v případech, že by to znamenalo odchytil se od doslovného výkladu zákona, tedy rozhodnout *praeter legem* anebo v extrémních případech dokonce i *contra legem*. Ústavní soud tak zdůrazňuje, že dobré mravy jsou souborem etických zásad, které jsou obecně uznávané a dodržované, a jejichž uplatňování je často podporováno právními normami, aby bylo zajištěno, že každé jednání je v souladu s obecnými morálními a právními principy. Stejně jako Nejvyšší soud i Ústavní soud spojuje pojem dobré mravy s pojmem slušnost. Ústavní soud v nálezu ze dne 5. června 2012, sp. zn. IV. ÚS 3653/11, dále zdůraznil, že korektiv dobrých mravů dovoluje zmírňovat tvrdost zákona, a dává právě soudci prostor pro uplatnění pravidel slušnosti. Tento výše uvedený závěr Ústavního soudu tedy, že dobré mravy umožňují soudci odchytil se od doslovného znění zákona, byl potvrzován i v navazující judikatuře Ústavního soudu.³⁵

V rámci analýzy a aplikace konceptu dobrých mravů, Ústavní soud, ale i Nejvyšší soud³⁶, přistupuje k pojmu slušnosti jako jedné ze složek dobrých mravů. Je podle mého názoru nezbytné správně definovat tento pojem, aby byl správně pochopen, a mohl být v judikatuře soudů aplikován. Je to zvláště relevantní v případech, kdy soud hodnotí, zda je určité jednání či situace v souladu, nebo v rozporu s dobrými mravy, a tudíž zda vyžaduje aplikaci principu slušnosti. Pojmem slušnost se zabýval již ve 3. století př. n. l. Aristoteles ve své práci *Etika*

³⁵ Např. v nálezu Ústavního soudu ze dne 10. prosince 2019, sp. zn. IV. ÚS 3500/18.

³⁶ Nejvyšší soud pojem slušnost v kontextu dobrých mravů použil v rozhodnutí ze dne 27. listopadu 2002, sp. zn. 30 Cdo 664/2002.

Nikomachova. Aristoteles považuje slušnosť za nástroj, ktorý umožňuje korigovať abstraktnú zákonnú „*spravedlnosť*“.³⁷ Pro Aristotela je slušnosť, ktorou označuje řeckým slovom epikeia, súčasťou práva. Pokiaľ sa však právo líši od slušnosti, mala by podľa Aristotela prevážiť slušnosť.³⁸ Slušnosť by tak mala sloužiť ako korektív pro obecnosť zákonů, ktoré jsou zákonodárcem schvalovány s ohledem na širokou aplikaci v různorodých situacích. V praxi by se slušnosť měla uplatňovat individuálně, cílem je dosáhnout rozumného a spravedlivého rozhodnutí v každém jednotlivém případě. Tato koncepce slušnosti naznačuje, že přísné dodržování zákona nemusí vždy vést k nejvíce spravedlivému řešení a že etické principy, jako je slušnosť, by měly být zohledněny, aby právo sloužilo opravdové spravedlnosti.

Vedle Nejvyššího soudu a Ústavního soudu se problematikou dobrých mravů zabývá i Nejvyšší správní soud. Nejvyšší správní soud ve své judikatuře přistupuje k pojmu dobrých mravů komplexně. Ve svém rozhodnutí ze dne 11. dubna 2006, č. j. 8 As 35/2005-51, vymezil dobré mravy odkazujíc na judikaturu Ústavního soudu tak, že se jedná „o obecně uznávané zásady a pravidla slušnosti, souhrn etických a kulturních hodnot společnosti, dílem trvalých (neměnných), dílem podléhajících vývoji, která se za stanovených (objektivních) okolností mohou z morálních přeměnit na právní.“ Nejvyšší správní soud tedy uvedl, že dobré mravy představují souhrn obecně uznávaných pravidel slušnosti a jsou výrazem etických a kulturních hodnot společnosti. Tato pravidla mohou podle Nejvyššího správního soudu podléhat vývoji, což reflektuje dynamický charakter právního systému, který dokáže reagovat na proměny ve společnosti a přizpůsobovat se jim. Tento pohled Nejvyššího správního soudu zdůrazňuje důležitost slušnosti jako morálního základu, který může v určitých okolnostech převážit nad striktní aplikací zákona, a tak podporuje principy spravedlnosti a rovnosti ve společnosti. Vymezení pojmu dobrých mravů, jak je prezentováno v rozhodnutí Nejvyššího správního soudu, si zaslouží pozitivní hodnocení. Podobně jako Ústavní soud, i Nejvyšší správní soud akcentuje neoddelitelnou spojitost dobrých mravů s pojmem slušnosti. Pozitivní hodnocení je rovněž adekvátní v kontextu uznání dynamického charakteru principu dobrých mravů, který je prezentován soudem, ačkoli se zároveň zmiňuje, že některé z těchto hodnot mají neměnný charakter. Tento aspekt je klíčový, vzhledem k tomu, že existuje evidentní shoda na tom, že určité typy chování jsou věcně v rozporu s principy dobrých mravů.

³⁷ JANOŮŠEK, Michal. Odškodňování podle zásad slušnosti?. *Právní rozhledy*, 2015, č. 19, s. 667-674.

³⁸ ŽIDLICKÁ, Michaela, CIPROVSKÝ, Tomáš, DOSTALÍK, Petr. *Vliv římského práva na evropské právní myšlení – pocta Valentinu Urfusovi*. [online]. 2017 [cit. 21. 12. 2023]. s. 43. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/praf/js17/urfus/web/skripta/rimske-pravo-a-evropske-pravni-mysleni_skripta.pdf

1.4. Současná právní úprava dobrých mravů v kontextu občanského zákoníku

Obdobně jako v občanském zákoníku z roku 1964 po novele z roku 1991 jsou dobré mravy důležitým kritériem i pro výklad, ať už právního jednání nebo právního předpisu. Princip dobrých mravů, jak jsou zakotveny v občanském zákoníku, představují zásadní kritérium s dvojí funkcí. Prvotně představují kritérium kogentnosti právního jednání a v druhém ohledu fungují jako autonomní kritérium neplatnosti právního jednání.³⁹ Podle § 1 odst. 2 občanského zákoníku jsou zakázána ujednání, která porušují dobré mravy, jakož i veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob. Dobré mravy tak definují podle § 1 odst. 2 občanského zákoníku mez autonomie vůle. Výklad a použití právního předpisu nesmí být podle § 2 odst. 3 občanského zákoníku v rozporu s dobrými mravy. Některá rozhodnutí Nejvyššího soudu ale i Ústavního soudu, toto ustanovení považují za obsahový ekvivalent § 3 odst. 1 občanského zákoníku z roku 1964.⁴⁰ Komentářová literatura vyjadřuje kritiku tohoto posouzení ze strany Nejvyššího soudu vzhledem k jazykové odlišnosti obou ustanovení.⁴¹ Po obsahové stránce byl § 3 odst. 1 občanského zákoníku z roku 1964 nahrazen § 8 občanského zákoníku, který stanovuje, že zjevné zneužití práva nepoživá právní ochrany.⁴² Judikatura Nejvyššího soudu k § 3 odst. 1 občanského zákoníku z roku 1964 je proto použitelná i za účinnosti občanského zákoníku.

Dobré mravy v občanském zákoníku jsou rovněž obdobně jak v případě předchozí právní úpravě důležitým kritériem pro posouzení platnosti právního jednání. Podle § 580 odst. 1 občanského zákoníku je právní jednání neplatné, přiči-li se dobrým mravům. Následek této neplatnosti je neplatnost absolutní podle § 588 občanského zákoníku, který příkazuje soudu, aby k neplatnosti právního jednání přihlédl i bez návrhu, pokud se zjevně přiči dobrým mravům. V komentářové literatuře se objevil i názor, že právní jednání, které se přiči dobrým mravům, avšak nikoliv zjevně, je relativně neplatné.⁴³ Na pojem „zjevné“ je podle zastánců této argumentace nazíráno jako na určitý stupeň intenzity narušení dobrých mravů. S tímto názorem se však Nejvyšší soud neztotožnil. Ve svém rozhodnutí ze dne 10. června 2020, sp. zn. 31 ICdo 36/2020, které se sice zabývalo zjevným narušením veřejného pořádku, ale závěr Nejvyššího

³⁹ PETROV, Jan. § 1 [Soukromé a veřejné právo. Kogentní a dispozitivní ustanovení]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 63.

⁴⁰ Např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. června 2018, sp. zn. 29 Cdo 4470/2015 nebo náleze Ústavního soudu ze dne 18. ledna 2022, sp. zn. III. ÚS 2049/21.

⁴¹ REMEŠ, Jiří. § 2 [Výklad a aplikace právních předpisů]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 40.

⁴² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 19. února 2018, sp. zn. 26 Cdo 2105/2017, „pod pojem „zneužití práva“, užitý v posledně uvedeném ustanovení, lze totiž zahrnout i jeho výkon v rozporu s dobrými mravy“.

⁴³ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: Komentář*, Svazek I, (§ 1-654). [online]. [cit. 3. 2. 2024]. Praha: Wolters Kluwer. 2020. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/11656/1/2>

soudu se dá vztáhnout i na zjevné porušení dobrých mravů⁴⁴, uvedl Nejvyšší soud, že výraz „zjevné“ nevyjadřuje požadavek na určitý stupeň intenzity narušení, ale zdůrazňuje, že narušení dobrých mravů musí být zřejmé, jednoznačné a nepochybné. Proto je-li zjištěno, že právní jednání odporuje dobrým mravům, je takové právní jednání absolutně neplatné. Tato perspektiva koresponduje s pohledem na dobré mravy jako na krajní korektiv obsahu právního jednání. Proto je-li právní jednání v rozporu s dobrými mravy, nemělo by účastníky zavazovat, a mělo by být považováno za absolutně neplatné.⁴⁵ Závěr týkající se relativní neplatnosti by následně vedl k tomu, že pokud by nebyla uplatněna námitka relativní neplatnosti, mohlo by dojít k ukládání povinností založených na rozporu s dobrými mravy, a potenciálně i k vynucení rozhodnutí, které takové povinnosti stanoví.⁴⁶ Toto rozhodnutí následně aplikačně Nejvyšší soud rozvíjel rozhodnutím ze dne 16. března 2021, sp. zn. 23 ICdo 56/2019, který se zabýval aplikací dobrých mravů na vztahy mezi podnikateli. Nejvyšší soud uvedl, že porušení korektivu dobrých mravů má za následek absolutní neplatnost právního jednání a jedná se o zásah výjimečný a vždy odůvodněný mimořádnými okolnostmi daného případu.

V souvislosti s definicí dobrých mravů Nejvyšší soud navázal na judikaturu z období občanského zákoníku z roku 1964. Ve zmíněných rozhodnutích použil Nejvyšší soud vymezení dobrých mravů, které je předmětem kritiky (viz předchozí kapitola). Dobré mravy vymezil jako souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihující podstatné historické tendence. Tyto tendence jsou sdíleny rozhodující částí společnosti, a mají povahu norem základních. Přičemž použil i vymezení dobrých mravů obsaženým v judikatuře Ústavního soudu, který za dobré mravy považuje souhrn etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti.

Je možné konstatovat, že občanský zákoník považuje dobré mravy za jeden ze základních pilířů občanského, respektive soukromého práva. Dobré mravy jsou důležité nejenom pro posouzení kogentnosti, ale i pro posouzení platnosti právního jednání. Na rozdíl od občanského zákoníku z roku 1964, který explicitně stanovil v § 3 odst. 1, že výkon práva nesmí být v rozporu s dobrými mravy, toto občanský zákoník neupravuje. Avšak Nejvyšší soud dovodil, že i přesto

⁴⁴ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. března 2021, sp. zn. 23 ICdo 56/2019.

⁴⁵ HANDLAR, Jiří, DOBROVOLNÁ, Eva. § 580 [Rozpor s dobrými mravy a se zákonem. Počáteční nemožnost plnění]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1860, marg. č. 102.

⁴⁶ MELZER Filip, PIECHOWICZOVÁ, Lucie. In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419–654*. Praha: Leges, 2014, s. 785.

výkon práva nesmí být v rozporu s dobrými mravy, a mělo by takový výkon práva být posuzován jako zneužití práva podle § 8 občanského zákoníku a neměl by tak požívat právní ochrany. Judikatura Nejvyššího soudu rovněž zůstala na kritizovaném vymezení dobrých mravů. Dovodil však, že i dobré mravy se aplikují na vztahy mezi podnikatele.

2. Vztah dobrých mravů a zásad poctivého obchodního styku

2.1. Pojem zásad poctivého obchodního styku v obchodním zákoníku

V raných devadesátých letech 20. století byl přijat zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník. Obchodní zákoník doplnil občanský zákoník z roku 1964 v oblasti soukromého práva. Hlavním cílem obchodního zákoníku bylo upravit práva a povinnosti v obchodněprávních vztazích mezi podnikateli. Byl především vytvořen s cílem poskytnout komplexní právní rámec pro vzájemné vztahy mezi podnikateli, s důrazem na soukromoprávní aspekty.⁴⁷ Tyto právní vztahy se podle § 1 odst. 2 obchodního zákoníku měly primárně řídit ustanovením obchodního zákoníku. Vztah mezi obchodním zákoníkem a občanským zákoníkem z roku 1964 byl vztahem speciálním. Tento vztah znamenal, že v případech, kdy se jednalo o obchodněprávní vztahy mezi podnikateli nebo mezi podnikateli a jinými osobami v oblasti obchodního práva, měl přednost obchodní zákoník před ustanoveními občanského zákoníku z roku 1964. Cílem bylo lépe reflektovat potřeby a specifika obchodněprávních vztahů, které se mohly od běžných občanskoprávních vztahů značně lišit. S účinností občanského zákoníku, byl obchodní zákoník zrušen, a většina jeho ustanovení byla integrována do nového kodexu, čímž se právní regulace obchodních vztahů znovu sjednotila pod jednotný právní rámec.

Obchodní zákoník v části třetí vymezoval obchodněprávní vztahy, na které se aplikoval. Podle § 261 odst. 1 obchodního zákoníku upravoval závazkové vztahy mezi podnikateli, jestliže při jejich vzniku je zřejmé s přihlédnutím ke všem okolnostem, že se týkají jejich podnikatelské činnosti. Na vztahy mezi podnikateli se vztahoval obchodní zákoník, a to jednak na závazky, které se realizuje zapsaný předmět podnikání podnikatelů jednak i na závazky, které s jejich podnikáním souvisejí.⁴⁸ Za obchodní vztahy byly považovány i vztahy mezi podnikateli, i když jejich úprava není obsažena v obchodním zákoníku, ale obsahuje ji např. občanský zákoník.⁴⁹ Bylo tedy důležité vymezit vztah mezi občanským zákoníkem z roku 1964 a obchodním

⁴⁷ Důvodová zpráva zákona č. 591/1991 Sb., obchodního zákoníku.

⁴⁸ TOMSA, Miloš. § 261 [Předmět úpravy]. In: ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník*. 13. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 896.

⁴⁹ TOMSA, op. cit. pozn. 48, str. 896.

zákoníkem. Tato otázka se samozřejmě vztahovala i na to, zda pojem dobré mravy lze aplikovat na obchodněprávní vztahy upravené obchodním zákoníkem, který pojem dobrých mravů neobsahoval. Za to v § 265 upravoval zásady poctivého obchodního styku, tedy institut, který omezuje jednání účastníka obchodněprávního vztahu.⁵⁰

V rámci obchodního práva jsou tedy vedle pojmu dobrých mravů důležitým pojmem i zásady poctivého obchodního styku. *Havel* tyto zásady poctivého obchodního styku považoval za partikulární právní zásadu ovládající oblast obchodního práva, které jsou pouze účelovou modifikací institutu dobrých mravů pro potřeby hospodářských vztahů.⁵¹ Podle něj zásady poctivého obchodního styku v sobě spojují relevantní část obecné morálky, obchodní zvyklosti a hledisko náležité (profesionální) péče.⁵² Jedná se tedy o korektiv podobný dobrým mravům, který však dopadá na užší okruh skutkových podstat.⁵³

Obdobně jako občanský zákoník z roku 1964 nevymezoval dobré mravy, tak i obchodní zákoník zásady poctivého obchodního styku nevymezil. Na interpretaci a konkretizaci těchto zásad se tak většinou podílí soudní praxe a odborná literatura, které poskytují rámec pro aplikaci těchto zásad v konkrétních právních situacích. Zákonodárce tak neklade soudci žádná specifická či jiná omezení ve vztahu k aspektům, které by měly být vzaty v úvahu při hodnocení souladu výkonu práva se zásadou poctivého obchodního styku.⁵⁴

Zásady poctivého obchodního styku tak vznášejí do obchodněprávních vztahů prvek ekvity.⁵⁵ Již prvorepublikový Nejvyšší soud v rozhodnutí ze dne 1. října 1931 Rv II 261/30, Vážný č. 11044, se zabýval vztahem dobrých mravů a zásad poctivého obchodního styku, když uvedl, že „*Pojmy »dobré mravy« a »zásady poctivého obchodu« nejsou totožné.*“ Nynější judikatura Nejvyššího soudu se ke vztahu dobrých mravů a zásad poctivého obchodního styku rovněž vyjadřuje. V rozhodnutí ze dne 27. června 2023, sp. zn. 33 Cdo 2229/2022⁵⁶, Nejvyšší soud konstatoval, že zásady poctivého obchodního styku mají charakter institutu, který navazuje na kategorii dobrých mravů. Dále připomněl, že zásady poctivého obchodního styku představují určitý soubor morálních pravidel, které jsou ale jiného druhu než dobré mravy. Nejvyšší soud,

⁵⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. února 2023, sp. zn. 33 Cdo 2006/2022.

⁵¹ HAVEL, Bohumil. Dobré mravy a poctivý obchodní styk. *Právník*, 2000, č. 1.

⁵² HAVEL, op. cit. pozn. 51.

⁵³ TOMSA, Miloš. In: ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník*. 11. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. s. 989.

⁵⁴ LOKAJÍČEK, Jan. Zásady poctivého obchodního styku. *Právní rozhledy*, 2013, č. 1, s. 16-21.

⁵⁵ HURDÍK, LAVICKÝ, op. cit. pozn. 1, s. 122.

⁵⁶ Obdobně také v usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. února 2023, sp. zn. 33 Cdo 2006/2022.

v souladu s judikaturou prvorepublikového období, dospěl k závěru, že zásady poctivého obchodního styku, přestože vycházejí ze stejných morálních základů jako dobré mravy, s nimi nejsou identické. Tento závěr rovněž naznačuje, že zásady poctivého obchodního styku lze chápat jako rozšíření konceptu dobrých mravů, specificky přizpůsobené pro potřeby obchodněprávního kontextu.

Obchodní zákoník používal zásady poctivého obchodního styku v § 265, který stanovoval, že „*Výkon práva, který je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, nepoživá právní ochrany.*“ Již z této zákonné citace je zřejmý rozdíl mezi právní úpravou obchodního zákoníku v § 265 a § 39 občanského zákoníku z roku 1964 a § 588 občanského zákoníku, podle kterých právní jednání, který se přičí dobrým mravům je absolutně neplatné. V rámci své judikatury⁵⁷ Nejvyšší soud identifikoval klíčový význam ustanovení § 265 obchodního zákoníku, jež spočívá v omezení jednání účastníka obchodněprávního vztahu. Toto omezení je založeno na principu, že účastník nemá překročit meze dané zásadami poctivého obchodního styku, což implikuje, že nesmí dojít ke zneužití práv, která vznikají zákonně nebo jsou založena na základě zákona. Dochází zde, tak k omezení smluvní volnosti stran smlouvy. V případě aplikace obchodního zákoníku a zásad poctivého obchodního styku tak jde o výkon práva, který postrádá vynutitelnost a „*stává se tak jakýmsi naturálním výkonem práva.*“⁵⁸ Ujednání, ze kterého podnikateli vzniknou práva, jejichž uplatnění by bylo v rozporu s těmito zásadami, tak taková ujednání nejsou považována za neplatná; nicméně, je vyloučena jejich vymahatelnost. Existují, lze je splnit a jinak s nimi zacházet, lze se však bránit jejich přiznání a výkonu.⁵⁹ Smysl této úpravy tak lze spatřovat v tom, že zákonodárce vycházel z toho, že podnikatel je svého typu profesionál, který dodržuje určitá pravidla a dávku náležité péče⁶⁰, a proto není nutné výkon práva postihnout absolutní neplatností, ale pouze nevymahatelností.

Z předchozího výkladu plyne, že aplikovat zásady poctivého obchodního styku bylo za úpravy obchodního zákoníku možné pouze v kontextu výkonu práva, nikoli v rámci samotného právního úkonu, resp. v nynější kontextu právního jednání. *Havel* chápal výkon práva jako proces, v němž podnikatel prostřednictvím svého jednání využívá subjektivně vnímané

⁵⁷ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. února 2023, sp. zn. 33 Cdo 2006/2022.

⁵⁸ HAVEL, B. K aplikovatelnosti dobrých mravů v obchodním styku. *Obchodní právo*, 2001, č. 2, s. 12.

⁵⁹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. února 2003, sp. zn. 32 Odo 400/2002, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. ledna 2005, sp. zn. 29 Odo 427/2003, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. února 2005, sp. zn. 32 Odo 487/2004, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. února 2005, sp. zn. 32 Odo 731/2004, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. dubna 2018, sp. zn. 31 Cdo 927/2016, uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 55/2019.

⁶⁰ HAVEL, op. cit. pozn. 51.

možnosti a práva, čímž dosahuje konkrétních právně relevantních důsledků.⁶¹ Dospěl tak k závěru, že platný právní úkon (jednání) je vždy výkonem práva, avšak výkon práva nemusí být vždy právním úkonem (jednáním).

2.2. Zásady poctivého obchodního styku po roce 2014 v občanském zákoníku

Kodifikované soukromé právo po roce 2014 upustilo od pojmu zásady poctivého obchodního styku jako základního institutu pro posouzení obchodněprávních vztahů. Občanský zákoník zásady používá pouze na dvou místech, a to v § 1801 týkající se doložek mimo vlastní text v rámci adhezních smluv. A nově také v § 1964 občanského zákoníku, který se týká neplatnosti ujednání zvláště nevýhodného pro věřitele.⁶² Zákon o obchodním korporacích zásady poctivého obchodního styku na rozdíl od občanského zákoníku nepoužívá vůbec.

Místo zásad poctivého obchodního styku používá občanský zákoník obecnější zásady jako je zásada poctivosti a dobré víry. Tyto zásady jsou v občanském zákoníku vymezeny v úvodních ustanoveních obsahující základní zásady občanského, potažmo soukromého práva. Poctivost jako zásada soukromého práva je upravena v § 6 občanského zákoníku, v jehož odst. 1 je stanovena povinnost každého jednat v právním styku poctivě. Toto je dále doplněno odst. 2 v tom smyslu, že nikdo nesmí těžit ze svého nepoctivého činu. Poctivost ve smyslu § 6 občanského zákoníku v českém právním prostředí představuje objektivní dobrou víru, tedy slouží jako generální klauzule odkazující na jisté obecné morální hodnoty.⁶³ Pro objektivní dobrou víru se používají i jiné přívlastky, a to právě poctivost zmíněná v § 6 občanského zákoníku, ale i např. důvěra nebo čestnost. Nejvyšší soud vyjadřuje v rámci své judikatury, že odchýlení se od povinnosti jednat poctivě není pouze porušením zákona, ale „*může v některých případech představovat současně i rozpor s dobrými mravy. Ve vztahu k dobrým mravům lze poctivost chápat jako výjimečné pravidlo, které se aplikuje nad jejich rámec s tím, že jde o přísnější požadavek.*“⁶⁴ Druhý pojem dobrá víra vymezuje v občanském zákoníku subjektivní dobrou víru, kterou můžeme vymezit jako obligatorní náležitost určité situace, která musí být splněna, aby nastal zákonem zamýšlený právní následek.⁶⁵ Dobrá víra je tak stavem, kdy jednající neví o určitých právně významných nedostacích souvisejících s jeho jednáním a ani o nich vědět nemohl.⁶⁶ Zásada subjektivní dobrá víra je obsažena v § 7 občanského zákoníku

⁶¹ HAVEL, op. cit. pozn. 58, s. 12.

⁶² Ustanovení § 1964 občanského zákoníku bylo novelizováno zákonem č. 374/2022 Sb., s účinností ode dne 6. ledna 2023.

⁶³ MELZER, Filip, TÉGL, Petr. In: MELZER, Filip, Tégl, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 120.

⁶⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. března 2019, sp. zn. 26 Cdo 1984/2018.

⁶⁵ MELZER, TÉGL, op. cit. pozn. 63, s. 120.

⁶⁶ LAVICKÝ, Petr. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 52.

obsahující vyvratitelnou domněnku, že se má za to, že „*ten, kdo jednal určitým způsobem, jednal poctivě a v dobré víře.*“

Obdobně jako obchodní zákoník obsahoval § 265 pravidlo, že výkon práva v rozporu zásadami poctivého obchodního styku nepoživá právní ochrany, obsahuje občanský zákoník relativně obdobné ustanovení v § 8. V § 8 občanského zákoníku je stanoveno, že „*Zjevné zneužití práva nepoživá právní ochrany.*“ V další části kapitoly bude výklad zásad poctivého obchodního styku podán podrobněji, zde pouze ve zkratce lze uvést, že zásady poctivého obchodního styku jsou aplikovány zejména v situacích, kdy docházelo k tzv. šikanóznímu výkonu práva.⁶⁷ Proto takový výkon práva nepožíval právní ochrany podle § 265 obchodního zákoníku. A nepoživá ani podle § 8 občanského zákoníku, obsahující institut zákaz zneužití práva ztělesňující korigující funkci principu poctivosti.⁶⁸ Institut zákazu zneužití práva podle *Lavickéhoho* představuje nástroj, který umožňuje odepřít právní ochranu jednání, které, ačkoliv formálně v souladu se zákonem nebo obsahem stávajícího právního vztahu, je v daných okolnostech považováno za nepřijatelné.⁶⁹ Jak § 265 obchodního zákoníku, tak § 8 občanského zákoníku, se tedy zaměřují na sankcionování právních jednání, která sice jsou formálně v souladu s platným právním řádem, ale jinak jsou ve svém výkonu neakceptovatelná, a to z důvodu zneužití práva nebo jiných aspektů, které byly shledány jako nepřijatelné. Tato podobnost mezi oběma ustanoveními poukazuje na konzistentní přístup zákonodárce, který stojí na principu, že formální platnost právního jednání není sama o sobě dostatečná k jeho právní ochraně, pokud je v rozporu se základními principy soukromého práva. V dalších kapitolách rozebírám také vztahem mezi principem poctivosti a dobrých mravů.

Jak již bylo zmíněno výše, občanský zákoník používá zásady poctivého obchodního styku pouze na jednom místě, a to § 1801, který se zabývá doložkami adhezních smluv. Adhezní smlouvy jsou charakteristické tím, že jde o smlouvy, kde smluvní podmínky jsou stanoveny jednou stranou, zatímco druhá strana má pouze možnost tyto podmínky přijmout nebo odmítnout, a to bez možnosti jejich modifikaci. § 1801 občanského zákoníku obecně zakazuje odchýlení se od právní úpravy adhezních smluv stanovené § 1799 a § 1800 občanského zákoníku. Obsahuje však výjimku, která se vztahuje na smlouvy mezi podnikateli, ledaže některá ze stran prokáže, že doložka uvedená mimo vlastní text smlouvy a která byla navržena druhou

⁶⁷ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. března 2001, sp. zn. 25 Cdo 2895/99, který se týkal obdobného pravidla obsaženého v § 3 odst. 1 občanského zákoníku z roku 1964. Podle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. července 2023, sp. zn. 33 Cdo 3044/2021, se judikatura k § 3 odst. 1 občanského zákoníku z roku 1964 přiměřeně aplikuje i na § 8 občanského zákoníku.

⁶⁸ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. června 2016, sp. zn. 22 Cdo 2135/2016.

⁶⁹ LAVICKÝ, op. cit. pozn. 66, s. 58.

smluvní stranou, hrubě odporuje obchodním zvyklostem a zásadě poctivého obchodního styku. Zákonodárce zvolil tuto úpravu, protože jak obchodní zvyklosti, tak zásady poctivého obchodního styku jsou obsahovou kontrolou podnikatelských právních jednání.⁷⁰ Prokáže-li některá ze stran, že doložka uvedená mimo text smlouvy, kterou navrhla druhá smluvní strana, je v rozporu s obchodními zvyklostmi a současně se zásadami poctivého obchodního styku, k takové doložce se nepřihlíží. Může to implikovat, že taková doložka bude zdánlivým právním jednáním. Ne však každé „*nepřihlíží se*“ uvedené v občanském zákoníku je zdánlivým právním jednáním. Podle závěru Nejvyššího soudu uvedeném v rozhodnutí ze dne 21. listopadu 2018, sp. zn. 29 Cdo 5943/2016⁷¹, nelze z pravidlo uvedeného v § 554 občanského zákoníku, je-li právní jednání zdánlivé, tak se k němu nepřihlíží, bez dalšího usuzovat „*na pravdivost obrácené implikace, tedy že každé jednání, k němuž se nepřihlíží, je zdánlivé.*“ Avšak ať už se jedná o zdánlivé právní jednání nebo absolutně neplatné právní jednání, má toto právní jednání zpravidla obdobné důsledky. Proto bude-li aplikován § 1801 občanského zákoníku i na podnikatelský vztah, protože doložka mimo vlastní text smlouvy odporuje obchodním zvyklostem a zásadám poctivého obchodního styku, nebude tato doložka mezi stranami aplikována a soud k tomu přihlédně bez návrhu.⁷²

2.3. Zásady poctivého obchodního styku jako modifikace dobrých mravů

Jak již bylo výše uvedeno pojem zásad poctivého obchodního styku nebyl v obchodním zákoníku definován, a proto jej musela vyložit judikatura, resp. se o to Nejvyšší soud pokoušel. Stejně jako dobré mravy právní teorie konstatovala, že zásady poctivého obchodního styku jsou nedefinované a nedefinovatelné.⁷³ Nejvyšší soud řadí zásady poctivého obchodního styku k právním normám s relativně neurčitou (abstraktní) hypotézou, tj. k právním normám, jejichž hypotéza není stanovena přímo právním předpisem. Proto je podle Nejvyššího soudu na soudech, aby v každém jednotlivém případě vymezily zásady poctivého obchodního styku podle své vlastní úvahy a v souladu s konkrétními okolnostmi zjištěnými v dané věci.⁷⁴ Definice zásad poctivého obchodního styku by se měla alespoň analogicky odvíjet od definic ostatních ekvivalentních principů, zejména pak dobrých mravů, jež jsou zakotveny v českém právní řádě. Tato analogie je zakotvena na hypotéze, že zásady poctivého obchodního styku zastávají funkci srovnatelnou

⁷⁰ JANOŮŠEK, Michal. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 2.

⁷¹ Shodně rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. listopadu 2018, sp. zn. 27 Cdo 1318/2017.

⁷² Závěr uvedený v rozhodnutí ze dne 21. listopadu 2018, sp. zn. 29 Cdo 5943/2016: „*Nicméně bez zřetele k tomu, zda důvodem, proč se k určitému ujednání nepřihlíží, je v tom kterém případě jeho zdánlivost, neplatnost, či dokonce pouhá (dočasná) neúčinnost, z příkazu zákonodárce nepřihlížet k němu plyne, že soud tak musí – jsou-li splněny zákonem předepsané předpoklady – učinit ex officio, bez ohledu na návrhy stran.*“

⁷³ LOKAJÍČEK, op. cit. pozn. 54, s. 16-21.

⁷⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. června 2023, sp. zn. 33 Cdo 2229/2022.

s dalšími ekvinnými principy. To, že ekvita je důležitým prvkem v případech, ve kterých jsou aplikovány zásady poctivého obchodního styku, zdůraznil Nejvyšší soud v několika svých rozhodnutích.⁷⁵

Nejvyšší soud poukázal s odkazem na závěry uvedené v nálezu Ústavního soudu ze dne 6. září 2005, sp. zn. I. ÚS 643/2004, že § 265 obchodního zákoníku je nutné vnímat jako příkaz soudci, aby rozhodoval v souladu s ekvitou, přičemž, oproti dobrým mravům, dovolují zásady poctivého obchodního styku vzít v úvahu zvláštnosti profesionálních vztahů podnikatelského prostředí a jeho specifické etiky.⁷⁶ Zásady poctivého obchodního styku jsou podle interpretace Nejvyššího soudu považovány za korektiv, který, kromě příkazu soudci, představuje rovněž *ultima ratio*, tedy jinými slovy jsou poslední možností, jak zmírnit či odstranit přílišnou tvrdost zákona v situaci, ve které by se přiznání uplatněného nároku jevilo krajně nespravedlivým.⁷⁷

Nejvyšší soud vykládá ve své rozhodovací praxi pojem zásady poctivého obchodního styku tak, „že toto ustanovení předpokládá, že účastník obchodněprávního vztahu nesmí při prosazování svých zájmů překročit meze, které vyplývají ze zásad poctivého obchodního styku, a tudíž nesmí zneužít práv, která mu podle zákona, resp. na základě zákona vznikla. Jde-li o ujednání, ze kterého účastníku vzešla práva, jejichž uplatnění by bylo v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, pak ujednání není neplatné, ale tato práva nejsou vymahatelná – soud v takovém případě uplatněný nárok nepřizná.“⁷⁸ Zásady poctivého obchodního styku tak jsou aplikovány zejména v situacích tzv. šikanózního výkonu práva, kdy postup podle § 265 obchodního zákoníku měl místo pouze ve výjimečných situacích.⁷⁹

Jak již bylo výše popsáno Nejvyšší soud v rozhodnutí ze dne 27. června 2023, sp. zn. 33 Cdo 2229/2022 dovedl, že zásady poctivého obchodního styku se jeví jako institut navazující na kategorii dobrých mravů. Jde podle něj o určitý soubor morálních pravidel, ale jiného druhu. Tím Nejvyšší soud nejenže uvádí, že zásady poctivého obchodního styku rozšiřují koncepci dobrých mravů, ale implikuje i rozlišení, že v oblasti obchodního práva je tolerance k odchylkám od sociální spravedlnosti poněkud rozvolněnější. To se projevuje i v další judikatuře Nejvyššího

⁷⁵ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. ledna 2009, sp. zn. 29 Cdo 359/2007 a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. června 2019, sp. zn. 23 Cdo 862/2019.

⁷⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. ledna 2009, sp. zn. 29 Cdo 359/2007.

⁷⁷ Např. v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 9. srpna 2009, sp. zn. 32 Cdo 3616/2009.

⁷⁸ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. června 2018, sp. zn. 23 Cdo 3619/2017, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. února 2003, sp. zn. 32 Odo 400/2002, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. února 2005, sp. zn. 32 Odo 487/2004, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. ledna 2005, sp. zn. 29 Odo 427/2003.

⁷⁹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. března 2001, sp. zn. 25 Cdo 2895/99, který se týkal obdobného pravidla obsaženého v § 3 odst. 1 občanského zákoníku z roku 1964.

soudu a to tak, že zdůraznil např. v rozhodnutí ze dne 20. ledna 2009, sp. zn. 29 Cdo 359/2007, že „citlivost k aspektům sociální spravedlnosti je v režimu obchodního práva o něco slabší, což může vést k tomu, že za poctivé v rovině obchodně právní lze – podle okolností – považovat ještě i postupy, které by se ve sféře obecného práva občanského mohly jevit již jako nemravné.“ K posouzení vztahu dobrých mravů a zásad poctivého obchodního styku se Nejvyšší soud vyjádřil i v rozhodnutí ze dne 27. června 2007, sp. zn. 29 Odo 756/2005, ve kterém připustil, že výkon práva může být v rozporu s dobrými mravy podle § 3 občanského zákoníku z roku 1964, a to i když takové jednání vzešlo z obchodněprávního závazkového vztahu.⁸⁰

V navazujícím rozhodnutí ze dne 1. července 2008, sp. zn. 29 Odo 1027/2006, Nejvyšší soud připustil na obchodně závazkové vztahy i aplikaci § 39 občanského zákoníku z roku 1964, který prohlašuje právní úkon (jednání) za absolutně neplatný. Nejvyšší soud uvedl, že užití § 39 občanského zákoníku z roku 1964 není co do rozporu právního jednání s dobrými mravy *apriori* vyloučeno úpravou obsaženou v ustanovení § 265 obchodního zákoníku. Nejvyšší soud však podle mého názoru nesprávně v citovaném rozhodnutí zdůrazňuje, že to nelze vykládat tím způsobem, že jednání, které je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, je následně i v rozporu s dobrými mravy. S tím souhlasí i *Pauldura*, který ve svém textu uvádí, že „Vzhledem k předeslanému závěru, že korektiv zásad poctivého obchodního styku dopadá na užší skupinu právních institutů a vztahů než korektiv dobrých mravů (přičemž je zřejmé, že každý výkon práva jsoucí v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku je současně i v rozporu s dobrými mravy), platí, že § 265 obch. zák. je vůči § 3 odst. 1 obč. zák. ustanovením speciálním.“⁸¹ Jinými slovy napsáno tím, že právní jednání je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, musíme dovést, že se přičí i dobrým mravům. Dobré mravy jako institut zastřešující vztahy soukromého práva, mají své opodstatnění i v obchodněprávních vztazích. Podle mého názoru tedy není správný ani závěr uvedený Nejvyšším soudem v rozhodnutí ze dne 20. ledna 2009, sp. zn. 29 Cdo 359/2007, že co lze považovat za poctivé v obchodněprávních vztazích, již nemusí být považováno za mravné ve vztazích občanskoprávních.

Závěry judikatury Nejvyššího soudu se pravděpodobně uplatní i za účinnosti občanského zákoníku, a to např. v § 1801, který se zabývá adhezními smlouvami. Podle komentářové literatury se korektiv dobrých mravů na problematiku § 1801 občanského zákoníku vůbec

⁸⁰ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 4. dubna 2000, sp. zn. 29 Cdo 1633/99.

⁸¹ PAULDURA, Lukáš. Aplikace dobrých mravů a zásad poctivého obchodního styku. *Právní fórum*, 2010, č. 4, s. 166.

nepoužije, protože zásady poctivého obchodního styku a dobrých mravů se nekryjí⁸² (viz závěry Nejvyššího soudu uvedené v rozhodnutí ze dne 1. července 2008, sp. zn. 29 Odo 1027/2006, který byl citován výše). Proto se podle *Janouška* může z hlediska intenzity jednat o právní jednání rozporné s dobrými mravy, avšak slučitelné se zásadami poctivého obchodního styku.⁸³

Tento závěr může znít jako logický s přihlédnutím k judikatuře Nejvyššího soudu, která byla shrnuta výše. Avšak je třeba v tomto kontextu důležité zmínit § 1 odst. 2 občanského zákoníku. Ten stanovuje, že *„Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.“* Zejména pasáž následující po středníku, explicitně stanovuje, že ačkoli si osoby mohou ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona, není povoleno uzavřít ujednání, které by porušovalo dobré mravy. Dobré mravy v tomto kontextu jsou tak kritériem kogentnosti soukromého práva, přičemž jak zdůrazňuje *Eliáš* ve svém textu, že *„stanovení povinnosti jednat v právním styku poctivě (§ 6 odst. 1 o. z.), anebo že zákonné odnětí právní ochrany zjevnému zneužití práva (§ 8 o. z.) nebo postih klauzule odporující zásadě poctivého obchodního styku (§ 1801 o. z. in fine) sledují také maximu dobrých mravů a odchytil se od nich nelze.“*⁸⁴ Zákaz ujednání porušující dobré mravy nemá sice vliv na dispozitivnost právní úpravy § 1801 občanského zákoníku ve vztahu k podnikatelům, ale má vliv na obsah právního jednání, tj. ujednání vedle vlastního textu smlouvy.⁸⁵ Domnívám se proto, že sice Nejvyšší soud může aplikovat judikaturu, která tvrdí, že jednání porušující zásady poctivého obchodního styku, neporušuje automaticky i dobré mravy. Nicméně, je nezbytné vždy posuzovat každý jednotlivý případ zvlášť, se zřetelem k jeho specifickým okolnostem. A to i v případech mezi podnikateli. V kontextu aplikace § 1801 občanského zákoníku je důležité akcentovat, že i v obchodních vztazích mezi podnikateli může být ujednání, jímž se strany úmyslně odchýlí od zákonných ustanovení § 1799 a § 1800, interpretováno jako ujednání porušující dobré mravy (viz další kapitola). To se však bude stávat pouze v těch nejkřiklavějších a nejextrémnějších porušeních dobrých mravů v souladu se závěrem Nejvyššího soudu v rozhodnutí ze dne 16. března 2021, sp. zn. 23 ICdo 56/2019, *„Případný závěr soudu o absolutní neplatnosti ujednání stran pro rozpor s korektivem dobrých mravů je však zásahem výjimečným a vždy odůvodněným mimořádnými okolnostmi daného případu.“*

⁸² JANOUŠEK, Michal. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 4.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ ELIÁŠ, Karel. K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2015, č. 9, s. 13-24.

⁸⁵ LAVICKÝ, op. cit. pozn. 66, s. 20.

2.4. Dobré mravy a zásada poctivosti

Jak bylo uvedeno výše, v rámci kodifikace soukromého práva bylo, až na dvě výjimky, upuštěno od pojmu zásad poctivého obchodního styku. Nicméně, absence explicitní zmínky v legislativě nesnižuje relevanci těchto zásad v obchodněprávních vztazích. Důležitou roli hraje v obchodněprávních vztazích i v zásada poctivosti, která je v občanském zákoníku obsažena v § 6 a § 7. Pojem poctivost, kterou právní věda definuje jako objektivní dobrou víru. V § 7 k tomu občanský zákoník připojuje i pojem dobré víry, která je na rozdíl od poctivosti vymezena jako subjektivní dobrá víra. V rámci právní teorie je vztah mezi konceptem dobrých mravů a principem poctivosti interpretován jako interakce mezi dvěma odlišnými, avšak vzájemně souvisejícími kategoriemi, které nelze plně ztotožňovat ani zaměňovat vzhledem k jejich specifickému charakteru a aplikaci v různých právních kontextech.⁸⁶ Podle *Melzera s Téglem* je vztah mezi dobrými mravy a principem poctivosti, tedy objektivní dobré víry, odlišný nejen kvantitativně, ale i kvalitativně.⁸⁷ Princip poctivosti z jejich pohledu představuje výjimečné pravidlo, které překračuje základní rámec dobrých mravů. Tento princip *Melzer s Téglem* tak interpretují jako výjimečný standard, jehož aplikace vyžaduje dodržování pravidel a norem, jenž přesahují obecně akceptované mravní požadavky stanovené dobrými mravy. Tento závěr odůvodňují tím, že princip poctivosti vychází z předpokladu existence nějakého zvláštního vztahu, a tím i vyššího požadavku důvěry a loajality. Povinnost jednat poctivě je podle *Melzera s Téglem* stanovena kogentně, přičemž porušení této povinnosti představuje rozpor se zákonem a v některých případech dovozují, že i s dobrými mravy. Což rovněž souvisí s jejich názorem, že porušení principu poctivosti nemusí znamenat porušení dobrých mravů. Ale zase každý rozpor s dobrými mravy představuje porušení principu poctivosti.⁸⁸ Pro *Melzera s Téglem* je tedy princip poctivosti nadřazen dobrým mravům.

V kontrastu s tímto pohledem stojí názor *Pelikánové*, která rozvíjí odlišný pohled na vztah těchto dvou pojmů.⁸⁹ Přistupuje k nim tak, že „*i nepochybná skutečnost, že požadavek souladu s dobrými mravy a jasně legislativně vyjádřený zákaz zneužití práva jsou kvalitativně shodné s principem dobré víry.*“ Obdobně jako *Pelikánová* chápal vymezení dobrých mravů a principu poctivosti i *Knapp*, který poctivost přímo zařazuje, respektive poctivý styk, do rámce dobrých mravů, když vymezuje dobré mravy tak, že „*netvoří společenský normativní systém, nýbrž jsou měřítkem etického hodnocení konkrétních situací, odpovídajícím obecně uznávaným*

⁸⁶ MELZER, TÉGL. op. cit. pozn. 63, s. 120.

⁸⁷ MELZER, TÉGL. op. cit. pozn. 63, s. 120.

⁸⁸ MELZER, TÉGL. op. cit. pozn. 63, s. 120.

⁸⁹ PELIKÁNOVÁ, Irena. Aktuální otázky obligačního práva a jeho kodifikace v evropském i českém kontextu. *Právní rozhledy*, 2007, č. 18, s. 656-669.

*pravidlům slušnosti, poctivého styku apod.*⁹⁰ Zastával tedy obdobný názor, jaký prosazoval Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 26. června 1997, sp. zn. 3 Cdon 69/96, ve kterém uvedl, že „*Dobré mravy netvoří společenský normativní systém, nýbrž jsou spíše měřítkem etického hodnocení konkrétních situací odpovídajícím obecně uznávaným pravidlům slušnosti, poctivého jednání apod.*“ Nebo v rozhodnutí ze dne 27. listopadu 2003, sp. zn. 32 Odo 468/2003, kde Nejvyšší soud vyložil dobré mravy jako mravní zásady, popřípadě kulturní a společenské normy, které jsou obecně přijímány v určité společnosti, a vytváří tak obecné mínění o tom, co je společností akceptovatelné a pokládané za poctivé a slušné jednání.

V rozsudku ze dne 26. ledna 2009, sp. zn. 30 Cdo 4665/2009, se Nejvyšší soud, který posuzoval lichevní smlouvu mezi účastníky řízení, vyjádřil odchylně od závěrů *Melzera s Téglem*, když uvedl následující závěr, že v případě lichvy „*[j]de přitom o jednání, které pro okolnosti případu a zmíněný hrubý nepoměr ve vzájemném plnění vytěsňuje jakékoliv úvahy o tom, že se jednalo o projev běžného (standardního) jednání obvyklého při uzavírání převodní smlouvy mezi uvážlivě jednajícími osobami, a současně nevnáší žádné pochybnosti o tom, že toto jednání v daném místě a čase již vskutku překročilo pravidla slušnosti a poctivosti, a tedy ve smyslu ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. je v kolizi s dobrými mravy.*“⁹¹ Z tohoto rozhodnutí lze vypožorovat, že dobré mravy v sobě komponují nejenom pojem slušnost, ale i pojem poctivost. Nejvyšší soud tedy zastával názor, že jednání, které je nepoctivé, je i v nemravné, a tím pádem v rozporu s dobrými mravy. V novějším rozhodnutí se však Nejvyšší soud přihlásil k závěrům *Melzera s Téglem*, když uvedl, že poctivost lze chápat jako výjimečné pravidlo, které se aplikuje nad rámec dobrých mravů s tím, že jde o přísnější požadavek.⁹² Přičemž Nejvyšší soud podobně jako *Melzer a Tégl* konstatuje, že jakékoli odchýlení od povinnosti jednat poctivě je v rozporu se zákonnými normami, které v některých případech může představovat rozpor s dobrými mravy. Je třeba upozornit, že princip poctivosti podle § 6 občanského zákoníku není kritériem platnosti právního jednání. Tím jsou dobré mravy ve smyslu § 588 občanského zákoníku.

Princip poctivost, obdobně jako zásady poctivého obchodního styku, mají vliv zejména na výkon právního jednání. Porušení principu poctivosti je tedy podle Nejvyššího soudu porušením zákonné povinnosti jednat poctivě, a proto by neměl nikdo těžit ze svého nepoctivého

⁹⁰ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 85.

⁹¹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. října 2011, sp. zn. 30 Cdo 3132/2011, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. března 2022, sp. zn. 28 Cdo 2553/2021-II., usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. prosince 2014, sp. zn. 22 Cdo 2371/2014 nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. listopadu 2016, sp. zn. 22 Cdo 3242/2015.

⁹² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. března 2019, sp. zn. 26 Cdo 1984/2018.

jednání ve smyslu § 6 odst. 2 občanského zákoníku. Tedy nepoctivé jednání sice nemusí být nemravné, ale bude mít za následek nevymahatelnost svého práva či uplatnění námitky. Zásada poctivosti se aplikuje i v souvislosti s neplatností právního jednání. Jakékoli vyloučení aplikace § 6 občanského zákoníku a principu poctivosti je v rozporu s dobrými mravy, a proto absolutně neplatné.⁹³ Dále podle § 576 občanského zákoníku platí, že způsobil-li někdo neplatnost právního jednání, nemá právo namítnout neplatnost nebo uplatnit z neplatného právního jednání pro sebe výhodu. Lze tedy shrnout, že princip poctivosti a dobré mravy jsou úzce propojené, ale ne zcela totožné principy.

3. Aplikace dobrých mravů ve vztazích mezi podnikateli

Po podrobném zkoumání historického vývoje a interpretace dobrých mravů, jak bylo vymezeno v předchozích kapitolách, se nyní zaměříme na současnou aplikaci této zásady ve vztazích mezi podnikateli. Historie dobrých mravů ukazuje, že byly vždy považovány za klíčový morální korektiv, který zajišťoval, že právní normy a smlouvy jsou vykládány a uplatňovány s ohledem na spravedlnost, férovost a morální závaznost. Vymezili jsme si rovněž vztah mezi dobrými mravy a zásadami poctivého obchodního styku, jakož i mezi dobrými mravy a zásadou poctivosti. Nyní, vybaveni těmito základními poznatky, se zaměříme na zásadní problematiku, a to jakým způsobem a v jaké míře se zásada dobrých mravů aplikují ve vztazích mezi podnikateli.

V následující části se zaměříme na detailní rozbor judikatury Nejvyššího a Ústavního soudu, a to specificky v kontextu úroků z prodlení a smluvní pokuty. Toto jsou podle mě klíčová témata, která se mohou dotknout jakéhokoliv vzájemného vztahu mezi podnikateli, proto se domnívám, že je vhodné se zaměřit právě na tyto dva instituty.

Historický vývoj pojmu dobré mravy ukazuje, že tento koncept má hluboké kořeny nejen v českém právním systému, ale i v mezinárodním právním prostředí. Od pradávne historie, kde Římané vnímali dobré mravy jako mimoprávní korektiv až po současnou právní úpravu, je zřejmé, že význam dobrých mravů je zásadní, neboť prostupují celým soukromým právem. V tomto kontextu je důležité poznamenat, že dobré mravy mohou sloužit k vyplnění mezer v pozitivním právu a ochraně smluvních stran, zejména v situacích, kdy zákon nedokáže poskytnout dostatečnou ochranu. K aplikovatelnosti dobrých mravů na obchodněprávní vztahy

⁹³ PIPKOVÁ, Petra Joanna. § 6 [Poctivost]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 26.

za účinnosti obchodního zákoníku se klonil *Havel*.⁹⁴ Ve své stati uvádí pro aplikovatelnost dobrých mravů v obchodněprávních vztazích následující argumenty:

- a) Obchodní právo je nedílnou součástí práva občanského, a tudíž je ovlivněno obecnými zásadami právní kultury, zejména právě dobrými mravy. Přičemž dobré mravy se projevuje nejen v soukromém právu, ale v právním řádu jako celku.
- b) V obchodním právu platí obecná pravidla občanského práva subsidiárně.
- c) V případě, že je rozpor s dobrými mravy sankcionován formou absolutní neplatnosti, logicky vyplývá, že se tato sankce aplikuje i v kontextu speciální zásady v kontrastu s obecnou zásadou.
- d) Havlův primární argument spočívá v tezi, že nepoctivý výkon práva nemůže požívat právní ochrany. Shledává, že je-li určité chování v rozporu s poctivým obchodním stykem, je nepoctivé, a tím pádem také neslušné a nemravné.

Havel tedy dospívá k závěru, že je „*nutno povýšit zájem obecný, tedy společenský nad zájem jednotlivcův a připustit možnost užití zásady "dobrých mravů" ve všech sférách právně relevantního lidského jednání.*“⁹⁵ S tímto závěrem v omezené míře souhlasil i *Lokajíček*, který rozlišoval při aplikaci dobrých mravů to, zda se jedná o výkon práva nebo o právní jednání jako takové.⁹⁶ Závěr *Havla* je podle mého názoru logický a správný. Tento pohled vyplývá z logického tvrzení, že dobré mravy jsou jedním ze základních zásad a korektivů smluvní svobody jednotlivců, a to včetně podnikatelů. Podnikatelé jako profesionálové by měli dbát o to, aby tyto základní zásady nepřekračovali. To je ještě více zdůrazněno postavením dobrých mravů v občanském zákoníku, který zakazuje v § 1 odst. 2 ujednání, které by se odchýlilo od dobrých mravů, přičemž toto ujednání je absolutně neplatné.

Následující závěr potvrzuje i judikatura Nejvyššího soudu, která se podrobně věnovala zkoumání aplikovatelnosti dobrých mravů na obchodněprávní vztahy. Judikatura Nejvyššího soudu vykazuje tendenci dobré mravy v obchodněprávních vztazích aplikovat, přičemž v mnoha případech tyto vztahy posuzuje s ohledem nejen na zásady poctivého obchodního jednání, ale i na normy dobrých mravů. Vrchní soud v Praze ve svém rozhodnutí ze dne 9. prosince 1998, sp. zn. 7 Cmo 253/98, posuzoval soulad usnesení valné hromady s dobrými mravy. V daném případě dospěl k závěru, že usnesení valné hromady, kterým většinový společník zbavil menšinového společníka práv, které mu byly garantovány společenskou smlouvou, a sám získal

⁹⁴ HAVEL, op. cit. pozn. 58, s. 12.

⁹⁵ HAVEL, op. cit. pozn. 58, s. 12.

⁹⁶ LOKAJÍČEK, Jan. Zásady poctivého obchodního styku v aplikační praxi. *Soudní rozhledy*, 2013, č. 10, s. 342-349.

větší práva, je v rozporu s dobrými mravy. V dalším rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci zdůraznil, že při posouzení platnosti usnesení valné hromady je nezbytné brát v potaz hledisko dobrých mravů, jak jsou definovány v českém soukromém právu.⁹⁷ Kromě toho je podle Vrchního soudu v Olomouci nezbytné zohlednit vedle dobrých mravů i zásadu rovnosti, která byla výslovně uvedena v občanském zákoníku z roku 1964 a reflektoval ji i obchodní zákoník. Nejvyšší soud v rozhodnutí ze dne 21. srpna 2000, sp. zn. 22 Cdo 871/2000, posuzoval platnost kupní smlouvu o převodu nemovitostí, uzavřené mezi veřejnou obchodní společností v roli prodávajícího a společností s ručením omezeným jako kupujícím. Nejvyšší soud potvrdil rozhodnutí odvolacího soudu o neplatnosti kupní smlouvy, uzavřené mezi dvěma ze tří společníků veřejné obchodní společnosti a jinou společností, ve které byli rovněž společníky. Tato smlouva byla uzavřena bez souhlasu třetího společníka a za výrazně sníženou cenu, což vedlo k objektivnímu snížení hodnoty majetku společnosti a podílu třetího společníka na likvidačním zůstatku. Nejvyšší soud zdůraznil, že takové jednání je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku obchodního zákoníku, a tudíž odporuje i dobrým mravům.

Za účinnosti občanského zákoníku se aplikovatelností dobrých mravů ve vztazích mezi podnikateli zabýval Nejvyšší soud v rozhodnutí ze dne 16. března 2021, sp. zn. 23 ICdo 56/2019. Právní věta tohoto rozhodnutí týkající se otázky aplikovatelnosti dobrých mravů na vztahy mezi podnikateli zní, že korektiv dobrých mravů se uplatní, jsou-li právním jednáním porušovány. Dospěje-li soud k závěru, že právní jednání se přičí dobrým mravům, je takové právní jednání podle Nejvyššího soudu absolutně neplatné. Důležité je zmínit, že Nejvyšší soud zdůrazňuje nutnost, aby byla aplikace korektivu dobrých mravů ve vztazích mezi podnikateli použita jen výjimečně a s adekvátním odůvodněním. Toto rozhodnutí Nejvyššího soudu, vyhlášené i ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 80/2021, navázalo na předchozí judikaturu Nejvyššího soudu, konkrétně na rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20. září 2020, sp. zn. 32 Cdo 1490/2019. Nejvyšší soud v tomto rozhodnutí zdůraznil, že status podnikatele jako profesionála v dané oblasti nezabavuje podnikatele ochrany dobrých mravů. Tímto způsobem soud potvrzuje, že principy dobrých mravů jsou aplikovatelné a relevantní i v obchodních vztazích mezi podnikateli. Toto rozhodnutí tedy zdůrazňuje, že i v profesionálním obchodním prostředí je nezbytné dodržovat etické normy a standardy spravedlivého jednání, čímž je chráněna poctivost a férovost v obchodních transakcích.

⁹⁷ Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 30. května 1996, sp. zn. 3 Cmo 60/96.

3.1. Úrok z prodlení a dobré mravy

Nejvyšší soud se problematikou aplikace dobrých mravů zabýval i v kontextu úroků z prodlení a smluvní pokuty v obchodněprávních vztazích mezi podnikateli. Právní úprava prodlení obsažená v občanském zákoníku vychází podle důvodové zprávy z právní úpravy obchodněprávní, tedy z obchodního zákoníku. Proto judikatura vztahující se k obchodnímu zákoníku se v přiměřené míře uplatní i na právní úpravy občanského zákoníku.⁹⁸ Podle § 1968 odst. 1 občanského zákoníku platí, že dlužník je v prodlení, pokud svůj dluh řádně a včas neplní. V případě, že je dlužník v prodlení, má věřitel v souladu s § 1970 občanského zákoníku právo požadovat úrok z prodlení. Výši úroku z prodlení stanovuje svým nařízením vláda.⁹⁹ Podle § 1970 občanského zákoníku, je umožněno smluvním stranám, stanovit si výši úroku z prodlení dle vlastní uvážení. V případě, že však mezi stranami nedojde k výslovné dohodě o výši úroku, aplikuje se zákonná výše úroku z prodlení, která je specifikována v § 2 nařízení vlády.¹⁰⁰ Ujednání o úrocích z prodlení mohou obdobně jako další ujednání podléhat kontrole z hlediska souladnosti s dobrými mravy, ale i např. veřejným pořádkem.

Při hodnocení ujednání o výši úroků z prodlení a jeho souladu s principy dobrých mravů je nezbytné identifikovat a pochopit funkce, které tyto úroky plní. Úrok z prodlení je zákonným sankčně-motivačním, ale i kompenzačním mechanismem.¹⁰¹ Tento úrok tedy plní roli kompenzační, preventivní a sankční. Je zásadní, aby výše úroků z prodlení byla stanovena takovým způsobem, aby nejen efektivně plnila tyto uvedené funkce, ale také aby místo naplnění těchto funkcí jen dlužníka nepřiměřeně stíhala.¹⁰² V rámci posuzování úroků z prodlení lze posuzovat nejenom ujednanou výši úroku z prodlení a její rozpor s dobrými mravy, ale i zneužití ujednané výše. Je také možné analyzovat dopady vysokých i nízkých sazeb úroků z prodlení a zkoumat možnosti obrany proti těmto sazbám.

⁹⁸ Autor si je vědom toho, že právní úprava občanského zákoníku však spíše, než z právní úpravy obchodního zákoníku přejímá právní úpravu občanského zákoníku z roku 1964, který obsahoval užší pojetí prodlení. Podle obchodního zákoníku byl dlužník v prodlení, i když splnil, ale plnění mělo vady. Podle právní úpravy občanského zákoníku však platí, že „Dlužník je v prodlení, jestliže neplní v termínu, v němž má, tedy včas. V prodlení je i tehdy, nepřijal-li dlužník plnění vadně. Je-li ale splněno vadně (tedy věřitel přijal vadně plnění), dochází k proměně závazku z jeho původní podoby do podoby transformované, obsahově odpovídající právům z vadného plnění podle § 1914 odst. 2.“ (srov. HORÁK, Pavel. § 1977 [Odstoupení při podstatném prodlení]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 4.). K tomu rovněž Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 30. března 2016, sp. zn. 23 Cdo 3515/2014, „Prodlení je proto třeba chápat i nikoli řádné splnění smluvní povinnosti, tedy nejen její splnění včasné.“

⁹⁹ Jedná se o nařízení č. 351/2013 Sb., kterým se určuje výše úroků z prodlení a nákladů spojených s uplatněním pohledávky.

¹⁰⁰ „Výše úroku z prodlení odpovídá ročně vyšší repo sazby stanovené Českou národní bankou pro první den kalendářního pololetí, v němž došlo k prodlení, zvýšené o 8 procentních bodů.“

¹⁰¹ ŠILHÁN, Josef. § 1970 [Úroky z prodlení]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1050, marg. č. 2.

¹⁰² BĀNYAIOVÁ, Alena. Judikatura Nejvyššího soudu a „neústavní“ výše úroku z prodlení. *Bulletin advokacie*, 2023, č. 3, s. 20-26.

3.1.1. Judikatura Ústavního soudu k výši úroků z prodlení a souladu s dobrými mravy

V oblasti úroků z prodlení je vedle Nejvyššího soudu velice aktivní i Ústavní soud, který byl v některých svých nálezech na rozdíl od Nejvyššího soudu velice striktní ohledně výše úroků z prodlení, kterou již považoval za rozpornou s dobrými mravy. Tak např. Ústavní soud ve svém rozhodnutí ze dne 1. července 2010, sp. zn. I. ÚS 728/10, uvedl, že *„je protiústavní sjednání povinnosti zaplatit úrok z prodlení ve výši 0,5 % denně, tj. 182,5 % ročně.“* Ústavní soud České republiky stanovil ve své rozhodovací praxi jasnou hranici, při které považuje ujednání o výši úroků z prodlení za rozporné s dobrými mravy. Pozoruhodné je zejména, že Ústavní soud vyslovil výše uvedený závěr v řízení mezi dvěma podnikateli, a navíc za situace, kdy úroky byly sjednány pro prvních 30 dnů prodlení ve výši 0,1 %, a až následně pro delší prodlení byly úroky sjednány ve výši 0,5 %. Ústavní soud vycházel při svém rozhodnutí z nálezů Ústavního soudu ze dne 7. května 2009, sp. zn. I. ÚS 523/07, který posuzoval stejnou výši úroku z prodlení tedy ve výši 0,5 % za den. V kontextu rozhodování Ústavního soudu byl klíčovým aspektem posouzení přiměřenosti výše úroků z prodlení. Ústavní soud zdůraznil, že stanovená úroková sazba by měla adekvátně reflektovat jak kompenzační, tak motivační funkci úroků, což je zásadní pro zachování rovnováhy mezi právy a povinnostmi smluvních stran. Jiné okolnosti nejsou pro Ústavní soud rozhodující.

Ústavní soud se k oběma výše zmíněným nálezům přihlásil v nálezu ze dne 1. dubna 2019, sp. zn. II. ÚS 3194/18. Zde Ústavní soud uvedl, že je třeba setrvat na závěrech uvedených v nálezech sp. zn. I. ÚS 523/07 a sp. zn. I. ÚS 728/10. Ústavní soud prohlásil, že *„úroky z prodlení ve výši 0,5 % denně (182,5 % ročně) a vyšší jsou již ústavně neakceptovatelné podle nálezů sp. zn. I. ÚS 523/07 a sp. zn. I. ÚS 728/10“*. Ústavní soud dále připouští, že tento závěr není úplně kategorický, resp. že výše úroku z prodlení, kterou lze považovat za nemravnou lze změnit. Uvedl, že sice úroky z prodlení ve výši 0,5 % denně a vyšší jsou již ústavně neakceptovatelné, ale pouze dokud *„nedojde k zásadní změně ekonomických poměrů nebo nebude formulován jiný způsob vyjádření nejvyšší ústavně přípustné výše úroků z prodlení.“* Ústavní soud zde ponechal tedy prostor pro změnu. Rovněž připouští, že *„Není však vyloučeno, aby obecné soudy předložily přesvědčivou argumentaci, že hranice ústavnosti úroků by měla být formulována odlišně; například že by měla být navázána na úrokové sazby uplatňované bankami při poskytování úvěrů nebo půjček, čímž by bylo zajištěno, že tato sazba bude reflektovat ekonomickou situaci.“*

Je důležité podotknout, že Ústavní soud v bodě 43. tohoto nálezu uvedl, že se v tomto nálezu nevyjadřuje k případům, kdy se k placení úroků z prodlení v obdobné výši zavázal podnikatel nebo kdy je výkon rozhodnutí na zaplacení takových úroků z prodlení uložen podnikateli. V kontextu aplikace judikatury Ústavního soudu na obchodněprávní vztahy mezi podnikateli je vhodné rozlišit mezi nálezem sp. zn. II. ÚS 3194/18 a sp. zn. I. ÚS 728/10. Přestože nálezu Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3194/18 přímo posuzoval výši úroku z prodlení ve vztazích mezi podnikateli, je třeba poznamenat, že nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 728/10, na který se nálezu Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3194/18 odvolává, se věnoval právě výši úroku z prodlení sjednanou mezi podnikateli.

Z přezkumu dostupných materiálů a nálezů Ústavního soudu vyplývá, že existuje možnost, ačkoli ne zcela jednoznačná, že nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 728/10 může být relevantní pro posuzování obchodněprávních vztahů mezi podnikateli. Je však nezbytné zdůraznit, že tato interpretace nesmí být vnímána jako absolutně nezpochybnitelná. Nálezu Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3194/18 je kritizován odbornou literaturou.¹⁰³ Souhlasím s názorem *Bányaiové*, která ve své kritice zdůrazňuje, že Ústavní soud vytvořil rozlišení dvou situací při posuzování výše úroků z prodlení. První situace se týká posuzování, zda ujednání o výši úroků z prodlení odpovídá kritériu dobrých mravů v konkrétním případě. Druhá situace pak přistupuje k výši úroků z prodlení jako k protiústavní, a to bez ohledu na konkrétní okolnosti. *Bányaiová* poukazuje na důležitost morálních standardů v první situaci. Zdůrazňuje, že stanovení pevné hranice pro protiústavní úroky může být zbytečné, pokud ujednání o sankcích za prodlení s plněním se již samo o sobě přičí uznávaným morálním standardům. Poukazuje rovněž na variabilitu a proměnnost pojmu dobrých mravů.

S tímto názorem lze souhlasit. Vycházím zde z přesvědčení, že flexibilita v posuzování úroků z prodlení je nezbytná pro zachování spravedlnosti v obchodních vztazích. Každý případ by měl být posuzován individuálně s ohledem na specifické okolnosti a morální aspekty dané situace. Pevná hranice pro protiústavní úroky může vést k ignorování těchto individuálních aspektů a potenciálně k nespravedlivým výsledkům. Proto souhlasím s *Bányaiovou* v tom, že morální dimenze a kontextová analýza by měly hrát klíčovou roli při posuzování přiměřenosti úroků z prodlení. *Bányaiová* formuluje svůj závěr takto „*Pokud tedy soud v konkrétním případě zjistí, že ujednání o sankci za prodlení s plněním se výší sankce přičí uznávaným morálním*

¹⁰³ BÁNYAIOVÁ, op. cit. pozn. 101, s. 20-26.

standardům, je zbytečné stanovit ještě další hranici už nějakou fixní částkou či sazbou, která by byla označena jako nejen nemorální, ale i protiústavní.“¹⁰⁴

Je třeba zdůraznit, že Ústavní soud v minulosti zaujal i jiný odlišný přístup. Ústavní soud v usnesení ze dne 13. srpna 2013, sp. zn. III. ÚS 1169/13, posvětil jako úrok z prodlení ve výši 0,6 % denně jako souladný s dobrými mravy. Nálezací soudy dospěly k závěru, že úrok z prodlení ve výši 0,6 % denně je v souladu s dobrými mravy a zásadami poctivého obchodního styku, na základě posouzení všech okolností případu. Nejvyšší soud dovodil, že klíčovým faktorem pro posouzení výše úroku z prodlení bylo začlenění žalovaného do sdružení SVAPO.¹⁰⁵ Sdružení mělo za cíl podporovat maloprodejce potravinářského zboží v konkurenci s nadnárodními řetězci tím, že jim nabízelo výhody jako jsou stálé slevy, množstevní ceny a prodloužení splatností. Důležitým aspektem pro fungování systému vztahů mezi žalobkyní, prodejci a dodavateli byla dobrá platební morálka. Tento aspekt a okolnost, že žalovaný porušoval své povinnosti, vedly soudy k závěru, že výhody získané účastníkem při uzavření smlouvy s žalobkyní neimplikují, že sjednané úroky ve výši 0,6 % denně by narušovaly pravidla slušnosti a poctivého jednání, a byly tak v rozporu s dobrými mravy. Toto usnesení Nejvyššího soudu reflektuje výše uvedený rezervovaný postoj vůči stanovisku Ústavního soudu, jež určuje limit ústavnosti, resp. mravnosti vymáhané výše úroků z prodlení.

3.1.2. Judikatura Nejvyššího soudu k výši úroků z prodlení a souladu s dobrými mravy

Nejvyšší soud se výši úroků z prodlení zabýval i v několika dalších svých rozhodnutích. Např. v rozhodnutí ze dne 19. srpna 2009, sp. zn. 32 Cdo 2185/2008, řešil Nejvyšší soud spor, jehož předmětem bylo posouzení platnosti ujednání o úroku v prodlení a jeho výši v kontextu dobrých mravů mezi dvěma podnikateli. Dohodnutá úroková sazba mezi žalobcem a žalovaným byla stanovena na 36 %, resp. 180 % ročně. Soud prvního stupně zamítl nárok žalobce na úroky z prodlení v dohodnuté výši, označující je za rozporné s dobrými mravy. Odvolací soud však k odvolání žalobce rozhodnutí změnil, když stanovil, že dohodnutá výše úroku z prodlení není v rozporu s dobrými mravy. V rámci svého rozhodnutí o dovolání žalované Nejvyšší soud zdůraznil, že primární kritérium pro posouzení platnosti ujednání o úroku z prodlení spočívá v jeho souladu s dobrými mravy (podle tehdejšího § 39 občanského zákoníku z roku 1964). Dále bylo zdůrazněno, že až po prvotním posouzení tohoto souladu je třeba přihlídnout k posouzení, zda uplatnění nároků na úrok z prodlení (tedy výkon tohoto práva) odpovídá kritériím dobrých

¹⁰⁴ BĀNYAIOVĀ, op. cit. pozn. 101, s. 20-26.

¹⁰⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. ledna 2013, sp. zn. 23 Cdo 634/2011.

mravů a zásadám poctivého obchodního styku.¹⁰⁶ Z daného rozhodnutí jednoznačně plyne, že dobré mravy byly základním pilířem posuzování platnosti právního jednání nejenom v občanskoprávních vztazích, ale i ve vztazích obchodněprávních podle obchodního zákoníku. Výkon práva následně byl v obchodním právu posuzován v kontextu zásad poctivého obchodního styku, které jsou v tomto směru v poměru speciality vůči dobrým mravům.¹⁰⁷

Nejvyšší soud dospěl k závěru, že ujednání o výši úroku z prodlení nesmí být hodnoceno výhradně na základě sjednané úrokové sazby; naopak, je třeba ji posoudit ve vztahu ke konkrétním okolnostem případu. Dále zdůraznil, že při posuzování mravnosti výše úroku z prodlení je třeba se zabývat:

- a) důvody, které ke sjednání konkrétní výše vedly,
- b) okolnostmi, které je provázely,
- c) důvody nesplnění zajištěného závazku, případně i
- d) dopady přiznání sjednaného úroku z prodlení na osobu, vůči které je uplatňován.¹⁰⁸

Tato kritéria pro hodnocení souladu výše úroků z prodlení s dobrými mravy byla potvrzena v rozsudku Velkého senátu občanskoprávního a obchodněprávního kolegia ze dne 16. května 2012, sp. zn. 31 Cdo 717/2010 (Rc 104/2012). Nejvyšší soud posuzoval výši úroků z prodlení ujednanou mezi podnikateli za opožděné zaplacení kupní ceny. Nejvyšší soud posuzoval úrok z prodlení ve výši 0,5 % denně, přičemž odvolací soud dospěl k závěru, že tato výše úroku z prodlení je v rozporu s dobrými mravy, a proto i neplatná. Velký senát však vytkl odvolacímu soudu, že nevzal v potaz výše uvedená kritéria a stačilo mu pouze porovnávání ujednané výše úroků z prodlení se zákonnou sazbou.¹⁰⁹ Nejvyšší soud dále uzavřel, že při posouzení, zda se účastníky sjednaná sazba úroků z prodlení příčí dobrým mravům, nelze bez zvážení všech rozhodných okolností konkrétního případu vyjít pouze ze závěrů jiného rozhodnutí soudu v obdobné věci. Nejvyšší soud tedy potvrdil, že výše uvedená kritéria jsou důležitá pro posouzení mravnosti, resp. přiměřenosti smluvního úroku z prodlení. Zdůraznil, že okolnostmi právně významnými pro posouzení „*mohou být z povahy věci jen ty okolnosti, které existovaly v době, kdy k tomuto ujednání došlo.*“ Skutečnosti, které nastaly později mohou mít podle Nejvyššího soudu vliv toliko, zda a kdy nastalo prodlení, nebo zda uplatnění nároku na zaplacení smluveného úroku z prodlení (nároku existujícího, tedy založeného platným

¹⁰⁶ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. listopadu 2003, sp. zn. 32 Odo 468/2003.

¹⁰⁷ LOKAJÍČEK, op. cit. pozn. 95, s. 342-349.

¹⁰⁸ Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. března 2010, sp. zn. 23 Cdo 2924/2009, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. ledna 2010, sp. zn. 32 Cdo 3546/2009 nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. dubna 2008, sp. zn. 32 Cdo 1164/2007.

¹⁰⁹ V rozhodné době činil zákonný úrok z prodlení 3,5 % ročně.

ujednáním) není výkonem práva v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, a tedy nepoživá ochrany. Nejvyšší soud tedy, jak již bylo i rozvedeno v předchozích kapitolách, rozlišovat výkon práva, který mohl být jeho zneužitím, a platnost ujednání o výši úroků z prodlení, které je buď platné a nebo v rozporu s dobrými mravy, a tedy neplatné. Nejvyšší soud se v rozsudku ze dne 22. září 2020, sp. zn. 32 Cdo 1490/2019-II., zabýval, zda výše uvedené závěry lze vztáhnout na i na právní úpravu občanského zákoníku, která navazuje na právní úpravu obchodního zákoníku alespoň co se týče dispozitivnost právní úpravy. Nejvyšší soud dospěl k závěru, že i v poměrech občanského zákoníku není důvod zbavovat podnikatele ochrany proti excesivním ujednáním o úrocích z prodlení pouze z důvodu, že je profesionálem. Podle Nejvyššího soudu se tak ujednání o výši úroků z prodlení musí posuzovat s ohledem na všechny relevantní okolnosti, které vedly k sjednání těchto úroků a které byly přítomny v době uzavírání příslušné smlouvy. Nejvyšší soud rovněž implicitně vyjádřil svůj nesouhlas se závěry Ústavního soudu, který v zásadě stanovil hraniční sazbu úroků z prodlení, která by byla automaticky považována za nemravnou, neboť „*obecně (bez přihlídnutí k okolnostem projednávané věci) nelze stanovit paušální „hraniční sazbu nemravnosti“ úroků z prodlení.*“ Nejvyšší soud se se závěry Ústavního soudu vypořádal tak, že jeho závěry jsou s nimi v souladu, neboť uvedené nálezy se týkaly jiného skutkového stavu. Jak však připomíná *Bányaiová* o jiný skutkový stav nešlo, avšak uznává, že jiným způsobem se s nálezy Ústavního soudu nešlo vypořádat.¹¹⁰

Nejvyšší soud poskytl ostatním soudům rovněž vodítko, na které okolnosti se při posuzování souladnosti výše úroků z prodlení s dobrými mravy zaměřit, a které by soudy neměly opomenout. Zdůraznil však, že výčet okolností je pouze demonstrativní, protože „*s ohledem na různorodost smluvních vztahů nelze předem obecně určit veškeré okolnosti, k nimž by měl soud při posouzení (...) přihlížet.*“ Významnou roli hrají faktory jako rizikovost obchodu, historie chování dlužníka a očekávané škody pro věřitele. Závěry Nejvyššího soudu ohledně posuzování souladnosti či rozporu ujednání s dobrými mravy lze shrnout do následujících bodů:

- 1) Posuzovat lze pouze okolnosti, které existovaly v době uzavření smlouvy.
- 2) Je nutné zvážit důvody, které vedly ke sjednání výše úroku z prodlení, a to ve vztahu k jeho funkci v dané věci.
- 3) Zda úrok z prodlení plní sankčně-motivační nebo kompenzační funkci.
- 4) Hodnocení rizikovosti obchodu, historie chování dlužníka a jeho aktuální situace v době uzavírání smlouvy.

¹¹⁰ BÁNYAIOVÁ, op. cit. pozn. 101, s. 20-26.

- 5) Určení pravděpodobných škod pro věřitele v případě nesplnění závazků dlužníkem, včetně možnosti akceptování vyšších úroků při vyšším riziku škod.
- 6) Přihlídnutí k dalším sankcím za prodlení a způsobu zajištění pohledávky. Zejména, zda smlouva neobsahuje institutu, které plní obdobnou funkci.
- 7) Zohlednění historie obchodních vztahů, zavedené praxe mezi stranami a okolností při sjednávání.
- 8) Zohlednění finanční situace a majetkových poměrů účastníků v době uzavření smlouvy.
- 9) Rozlišení kritérií pro posuzování dobrých mravů v podnikatelských a nepodnikatelských vztazích.

Tento přístup Nejvyššího soudu klade důraz na individuální a kontextové posouzení každého případu, uplatňujíc přitom principy přiměřenosti a úměrnosti při stanovení, zda úroková sazba odpovídá či překračuje hranice dobrých mravů.

Tento závěr Nejvyšší soud potvrdil i v navazujících rozhodnutích, např. v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 19. října 2021, sp. zn. 23 Cdo 765/2020. V něm Nejvyšší soud shrnul, že *„Jinak řečeno jako neplatné pro rozpor s dobrými mravy lze posoudit ujednání o úroku z prodlení tehdy, pokud jím věřitel nesleduje naplnění svých legitimních zájmů, nýbrž zneužívá smluvní svobody k újmě svého smluvního partnera. Vždy je tak potřeba vážit, zda příslušné smluvní ujednání představuje legitimní (nikoliv zjevně excesivní) nástroj věřitele pro případ prodlení dlužníka, anebo (legitimními zájmy neodůvodněnou) sankci sloužící jen k vykořisťování druhé smluvní strany. Přitom je třeba mít na zřeteli, že obecné vnímání hranice mravnosti je v podnikatelských vztazích (s přihlídnutím ke specifikům těchto vztahů a jejich subjektů) odlišné od vztahů nepodnikatelských.“*

Nejvyšší soud, konkrétně v rozsudku ze dne 16. března 2021, sp. zn. 23 ICdo 56/2019, rozšířil aplikaci dobrých mravů i na úroky, které představují úplatu za užívání půjčené jistiny, například v případě smluv o revolvingových zápůjčkách nebo smluv o úvěru. Nejvyšší soud uznal, že i v těchto vztazích mezi podnikateli může dojít k situacím, kdy výše úroků mohou být posouzeny jako neslučitelné s dobrými mravy. Přesto zopakoval, že jakýkoliv soudní zásah do autonomie smluvních stran, motivovaný nesouladem s dobrými mravy, je považován za mimořádný a vyžaduje zvláštní odůvodnění založené na specifických okolnostech příslušného případu.

Obdobně jako Ústavní soud i Nejvyšší soud se vyjádřil k nejvýše přípustné výši úroků z prodlení, a to i ve vztahu mezi podnikateli. V rozhodnutí ze dne 26. září 2007, sp. zn. 32 Cdo 174/2007; 32 Cdo 150/2007,¹¹¹ Nejvyšší soud přisvědčil rozhodnutí Městského soudu v Praze, který shledal, že úrok z prodlení ve výši 1 % denně je v rozporu s dobrými mravy, a proto ujednání o výši úroku z prodlení prohlásil za neplatné. Následně Nejvyšší soud zdůraznil, že žalobkyně netvrdila ani neprokázala skutečnosti, které by odůvodnily sjednání tak vysokého úroku z prodlení. Z pohledu na tuto větu by se dalo usuzovat, že pokud by žalobce úspěšně doložil specifické okolnosti legitimizující sjednání úroku z prodlení ve výši 1 % denně v daném kontextu, Nejvyšší soud by mohl tuto výši úroku z prodlení posoudit jako mravnou, tedy že je v souladu s dobrými mravy. Soudy by v nynější situaci již aplikovaly výše uvedené body pro posouzení souladnosti sjednané výše úroků z prodlení. Posuzovali by tedy nejenom okolnosti sjednání ujednání o výši úroku z prodlení, ale třeba i zda úrok z prodlení plní sankčně-motivační nebo kompenzační funkci nebo zavedenou praxi stran. Domnívám se však, že úrok z prodlení ve výši 1 % denně je již za hranou mravného ujednání, a neměl by být ani ve vztazích mezi podnikateli považován jako souladný s dobrými mravy. Tento závěr zastává i judikatura Nejvyššího soudu, která připouští, že za určitých výjimečných okolností připouštějící mimořádnou výši denní sankci ve výši 1 %, je možné dovodit soulad s dobrými mravy.¹¹² Je samozřejmě možné, že dva podnikatelé se dohodnou na této výši úroku z prodlení, a dlužník bude s touto výši úroků z prodlení srozuměn a bude s ní souhlasit. Ale je pravděpodobnější, že dlužník bude ve slabší pozici a nucen akceptovat tuto výši úroku z prodlení. I v kontextu vysoké inflace, která v období let 2022 – 2023 zasáhla Českou republiku¹¹³, nelze podle mého názoru roční úrok z prodlení ve výši 365 % považovat za mravný.

3.1.3. Nízký úrok z prodlení a rozpor s dobrými mravy

Občanský zákoník dává podnikateli možnost bránit se proti nízké výši úroku z prodlení. Podle § 1964 odst. 1 občanského zákoníku je neplatné takové ujednání o úroku z prodlení, které se odchyluje od zákona tak, že je se zřetelem k okolnostem případu pro věřitele zvláště nevýhodné. Posuzuje se povaha předmětu plnění, existence spravedlivého důvodu pro odchylku a zda takové ujednání hrubě neodporuje obchodním zvyklostem a zásadě poctivého obchodního styku. Odstavec 2 tohoto ustanovení doplňuje, že za zvlášť nevýhodné se považuje ujednání, které právo věřitele na úroky z prodlení ve vztazích podle § 1963 vylučuje. Toto ustanovení bylo

¹¹¹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. dubna 2001, sp. zn. 29 Cdo 1583/2000.

¹¹² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. května 2012, sp. zn. 33 Cdo 4900/2010.

¹¹³ Průměrná míra inflace v roce 2023 činila 10,7 %. V roce 2022 byla 15,1 %. Dostupné zde: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/indexy-spotrebitelskych-cen-inflace-prosinec-2023>.

novelizováno zákonem č. 374/2022 Sb., který nabyl účinnosti dne 6. ledna 2023. Před účinností tohoto zákona se věřitel mohl dovolávat neúčinnosti ujednání odchylovajícího se od zákonné výše úroku z prodlení, pokud byla výše vůči věřiteli hrubě nespravedlivá. Dovolávat se neúčinnosti ujednání o úrocích z prodlení, které se odchylovaly od zákonné výše, mohl podnikatel i podle § 1972 občanského zákoníku. Podle něj se mohl věřitel dovolat neúčinnosti ujednání o úroku z prodlení, které se odchylyje od zákona tak, že se zřetelem ke všem okolnostem a podmínkám případu zhoršuje jeho postavení, aniž je pro takovou odchylku spravedlivý důvod. Zákon č. 374/2022 Sb., spojil tato dvě ustanovení do § 1964 občanského zákoníku.¹¹⁴

Ustanovení § 1964 občanského zákoníku vychází z transpozice čl. 7 směrnice EU.¹¹⁵ Cílem této směrnice EU je boj proti opožděným platbám, přičemž jedním z prostředků je právě ochrana věřitelů před hrubě nespravedlivými smluvními podmínkami či praxí týkající se sazby úroku z prodlení. Podle čl. 7 odst. 1 směrnice EU členské státy stanoví, že každá smluvní podmínka či praxe týkající se sazby úroku z prodlení je buď nevymahatelná nebo zakládá nárok na náhradu škody, pokud je hrubě nespravedlivá vůči věřiteli. Podle této směrnice EU by jakákoli smluvní podmínka, jež se výrazně odchylyje od poctivých obchodních zvyklostí, a je v rozporu s dobrou vírou a poctivým jednáním, měla být považována za nespravedlivou vůči věřiteli. Proto s ohledem na smysl směrnice EU a transpozici do české právní úpravy v § 1964 občanského zákoníku (ať už v účinnosti do nebo od 6. ledna 2023) je zřejmé, že věřitel se může domáhat neplatnosti (do 6. ledna 2023 neúčinnosti) ujednání o úroku z prodlení, je-li pro věřitele zvlášť nevýhodné. Zvlášť nevýhodným je ujednání, kterým je sjednán výrazně nižší úrok z prodlení, než je sazba stanovená nařízením vlády, aniž by byl proto jakýkoli spravedlivý důvod.¹¹⁶

Judikatura Ústavního soudu a Nejvyššího soudu zasahuje do smluvní volnosti stran ujednat si výši úroků z prodlení. Ústavní soud ve svých nálezech sice stanovil hranici výše úroku z prodlení, jejíž překročení má za následek automatické posouzení ujednání jako rozporné s dobrými mravy. Toto však není Nejvyšším soudem přijato beze zbytku. Nejvyšší soud ve své judikatuře podle mého názoru správně dovodil, že pro určení rozporu ujednání o výši úroku z prodlení s dobrými mravy, je důležité vycházet vždy z konkrétní situace. Proto pro Nejvyšší soud může být i úrok z prodlení ve výši 0,5 % a více v souladu s dobrými mravy. Vždy je třeba

¹¹⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 374/2022 Sb., uvádí, že „*Stávající obsah § 1972 OZ má být nově obsažen v § 1964 OZ, s nímž nyní vykazuje několik duplicit.*“

¹¹⁵ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/7/EU ze dne 16. února 2011 o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích (přepřacované znění) Text s významem pro EHP, 32011L0007.

¹¹⁶ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. září 2020, sp. zn. 32 Cdo 1490/2019-II.

posuzovat k čemu dané ujednání směřuje, jaká je zavedená praxe mezi stranami, zda v minulosti dlužník řádně a včas plnil atd. Restriktivní posouzení je na místě. Hranice přípustné výše úroků z prodlení je podle mého názoru kolem 1 % denně. I tato výše úroku z prodlení může být za specifických konkrétních okolností shledaná jako mravná, avšak nemělo by to být pravidlem. Věřitel má právo dovolat se i neplatnosti ujednání o nízké výši úroku z prodlení podle § 1964 občanského zákoníku, je-li toto ujednání pro věřitele zvláště nevýhodné.

3.2. Smluvní pokuta a rozpor s dobrými mravy

Dalším institutem, který představuje jeden z klíčových nástrojů ve vztazích mezi podnikateli, je smluvní pokuta. Smluvní pokuta je jedním z nejrozšířenějších smluvních ujednání pro její jednoduchost a univerzálnost.¹¹⁷ Jakožto institut utvrzení, smluvní pokuta plní roli nejen preventivní a motivační, ale též sankční.¹¹⁸ Aby však mohla být smluvní pokuta věřitelem vymáhána, musí být podle § 2048 odst. 1 občanského zákoníku mezi stranami sjednána, přičemž musí být zároveň ujednána buď její určitá výše nebo alespoň způsob, jak se výše smluvní pokuty určí. Smluvní pokutu může věřitel požadovat bez zřetele k tomu, zda mu porušením utvrzené povinnosti vznikla škoda. Smluvní pokuta však představuje tzv. paušalizovanou náhradu škodu, což spočívá podle § 2050 občanského zákoníku v tom, že poruší-li dlužník utvrzenou povinnost, vzniká věřiteli právo na smluvní pokutu, nikoliv však již právo na náhradu škody. Toto ustanovení je však dispozitivní povahy, což je v praxi v mnoha případech využíváno, a proto věřitel může požadovat i náhradu škody vzniklou porušením utvrzené povinnosti smluvní pokutou.

Pro aplikace dobrých mravů v případě smluvní pokuty je důležitá zejména její výše. Občanský zákoník obsahuje v § 2051 možnost soudu na návrh dlužníka snížit nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu, a to s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti. Toto moderační právo bylo do občanského zákoníku přejato z obchodního zákoníku, který jej obsahoval v § 301. Toto ustanovení obchodního zákoníku bylo považováno za speciální ustanovení k § 39 občanského zákoníku z roku 1964¹¹⁹, a proto i aplikace dobrých mravů byla omezena. Podle tehdejšího názoru moderační právo vylučovalo v obchodněprávních vztazích aplikaci dobrých mravů pouze „z důvodu nepřiměřenosti sjednané výše smluvní pokuty“.¹²⁰ V takovém případě soudy využili své moderační právo a snížili smluvní pokutu na úroveň, která

¹¹⁷ PATĚK, Daniel. Paušalizovaná náhrada škody a smluvní pokuta. *Právní rozhledy*, 2017, č. 21, s. 725-733.

¹¹⁸ BRÍZA, Petr, HORÁK, Pavel. § 2048 [Výše smluvní pokuty]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 2.

¹¹⁹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. dubna 2011, sp. zn. 23 Cdo 947/2010.

¹²⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. října 2009, sp. zn. 31 Cdo 2707/2007.

námítku nemravnosti neodůvodňuje.¹²¹ Nejvyšší soud však citovaném rozhodnutí sice dodává, že „*Smluvní pokuta sjednaná v nepřiměřené výši je zpravidla v rozporu s dobrými mravy.*“, ale ihned upřesňuje, že na podnikatele jsou kladeny přísnější podmínky. Proto dovodil, že § 301 obchodního zákoníku upřednostňuje zachování platnosti sjednané smluvní pokuty, a to i v případě její nepřiměřené výše a zakládá tak pouze možnost její moderace. Jako neplatné pro rozpor s dobrými mravy bylo ujednání o smluvní pokutě možné posoudit pouze „*v případě, že by se dobrým mravům přičily okolnosti, za kterých byla smluvní pokuta sjednána.*“¹²² Těmito okolnostmi mohou být např. zneužití významného postavení na trhu, zneužití situace, místa, světelných podmínek apod., za nichž je dohoda uzavírána.¹²³ Tento závěr byl judikaturou Nejvyššího soudu dlouhodobě zastáván i za účinnosti občanského zákoníku, např. v rozhodnutí ze dne 21. března 2019, sp. zn. 33 Cdo 5377/2017.

Velký senát Nejvyššího soudu v rozhodnutí ze dne 11. ledna 2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022, se však od dosavadní judikatury odchýlil. Podle jeho názoru již nelze považovat moderaci smluvní pokuty za nástroj pro obsahovou kontrolu přiměřenosti dohod. Potvrdil, že zákonodárce přijetím občanského zákoníku upustil od dvojkolejnosti při moderaci smluvní pokuty, a proto již nedává smysl lpět na závěru v uvedeném rozhodnutí. Nejvyšší soud poukazuje na to, že je-li ujednání o smluvní pokutě v rozporu s dobrými mravy, mělo by být neplatné. Musí tedy existovat rozdíl mezi moderací a obsahovou kontrolou, neboť v opačném případě by § 2051 občanského zákoníku byl zcela nadbytečný. Proto podle citovaného rozhodnutí velkého senátu Nejvyššího soudu by soudy měly výši smluvní pokuty posuzovat vždy v kontextu § 2051 občanského zákoníku, přičemž východiskem je zkoumání přiměřenosti konkrétní pohledávky na smluvní pokutu, a jejím cílem pak zajištění toho, aby s ohledem na konkrétní zájmy stran nebyla věřiteli hrazena smluvní pokuta *in concreto* nepřiměřená. V případě, že smluvní ujednání je v rozporu s dobrými mravy, tak bude prohlášeno za absolutně neplatné, a to i ve vztahu mezi dvěma podnikateli. Případný zásah do smluvní volnosti stran pro rozpor smluvní pokuty s dobrými mravy je však s ohledem na závěry Nejvyššího soudu¹²⁴ výjimečným a vždy musí být odůvodněným mimořádnými okolnostmi daného případu. Jen pro doplnění lze uvést, že závěr velkého senátu byl již také reflektován i Ústavním soudem. Ten ve svém nálezu uvedl, že pokud soud neposoudil nárok dle kritérií vymezených Nejvyšším soudem, pak se nedostatečně nezabýval významnými okolnostmi, které nastaly po sjednání smluvní

¹²¹ PAVLÍČKOVÁ, Iva. Meze smluvní svobody u smluvní pokuty v obchodních vztazích. *Právní fórum*, 2010, č. 12, s. 605.

¹²² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. října 2009, sp. zn. 31 Cdo 2707/2007.

¹²³ KOVAŘÍK, Zdeněk. Smluvní pokuta. *Právní rozhledy*, 1999, č. 9, s. 462.

¹²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. března 2021, sp. zn. 23 ICdo 56/2019.

pokuty, čímž porušil práva stěžovatelů na soudní ochranu.¹²⁵ Je třeba upozornit dále na názor Nejvyššího soudu vyjádřený jako *obiter dictum* v usnesení ze dne 26. července 2023, sp. zn. 33 Cdo 2040/2023, že dohoda smluvní stran o utvrzení smluvní povinnosti implicitně odráží důležitost, kterou obě strany přikládají jejímu splnění. Tento konsensus tak nejenže stanovuje základní pravidla jejich vzájemných závazků, ale také vyjadřuje vzájemné očekávání, že tyto povinnosti budou náležitě splněny. Autonomie vůle, tj. svoboda stran dohodnout se na podmínkách svého závazkového vztahu, je základním kamenem smluvního práva a poukazuje na vzájemnou důvěru stran ve smyslu dodržování dohodnutých podmínek. Skutečnost, že strany věnovaly čas a úsilí k definování a utvrzení konkrétní smluvní povinnosti, tak svědčí o její významnosti v rámci jejich smluvního vztahu. Proto bude na jednotlivých stranách, aby přednesly tvrzení doplněné důkazy, že ujednání o smluvní pokutě, resp. utvrzení určité smluvní povinnosti, je v rozporu s dobrými mravy.

Nejvyšší soud tedy správně přistoupil k zásadnímu rozlišení mezi nepřiměřeností smluvních pokut, jež vyžadují jejich modifikaci, a nemravností ujednání o smluvních pokutách. Jak konstatuje i Nejvyšší soud, jakékoli ujednání, které není v souladu s dobrými mravy, nemůže být soudem modifikováno do míry přijatelné těmito mravními standardy. Ujednání je buďto považováno za nemravné a tím pádem neplatné, nebo je shledáno jako mravné a platné. Při obsahovém posouzení ujednání smluvní pokuty jsou nejsou relevantní okolnosti, které nastanou po okamžiku učinění posuzovaného jednání.¹²⁶

V judikatuře k obchodnímu zákoníku bylo rovněž Nejvyšším soudem judikováno, že za určitých okolností může být uplatnění smluvní pokuty považováno za zneužití práva a být tak v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, resp. dobrými mravy. Ochrana výkonu práva však může být odmítnuta jen v případě, pokud by jednání věřitele ignorovalo zajišťovací, sankční a kompenzační účel smluvní pokuty, popř. odchylovalo se od jejího smyslu nebo by bylo zneužito k újmě dlužníka.¹²⁷ Zneužitím smluvní pokuty může například být úmyslné několikaleté zdržení s uplatněním smluvní pokuty. Ústavní soud v nálezu ze dne 30. listopadu 2001, sp. zn. IV. ÚS 182/01, uvedl, že postup vedlejšího účastníka, který zjevně záměrně ignoroval po více než dva roky neplnění smluvních povinností, jako je například platba splátek, a poté, přibližně půl roku po termínu, kdy měly být platby provedeny a zboží dodáno, upozornil na celou dlužnou částku a následně podal žalobu na zaplacení, „*je z pohledu dobrých mravů v obchodních stycích*

¹²⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 27. září 2023, sp. zn. I. ÚS 990/23.

¹²⁶ SKOČOVSKÝ, Dominik. Soudní kontrola excesivních úroků z prodlení. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2021, č. 3, s. 483-519.

¹²⁷ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. srpna 2017, sp. zn. 32 Cdo 5413/2016.

svérázný a neměl by zůstat bez odezvy v rozhodnutí obecných soudů.“ V důsledku změny judikатурního pohledu na moderaci smluvní pokuty se Nejvyšší soud vyjádřil v rozhodnutí velkého senátu i k problematice zneužití smluvní pokuty. Podle Nejvyššího soudu „[z]e samotné skutečnosti, že se věřitel domáhá zaplacení smluvní pokuty, jejíž výše je nepřiměřená, nelze dovozovat zneužití práva.“¹²⁸ Zneužitím smluvní pokuty může být podle Nejvyššího soudu např. situace, kdy věřitel dlužníka ujistí, že smluvní pokutu vymáhat nehodlá, ale následně své chování změní. Je třeba uzavřít, v souladu s judikaturou Nejvyššího soudu, že samotné vymáhání nároku na smluvní pokutu ze strany věřitele nepředstavuje zneužití tohoto institutu. V kontextu principu smluvní svobody a autonomie vůle strany uzavřely dohodu o smluvních závazcích, čímž věřitelův požadavek na smluvní pokutu je zpravidla oprávněný. Jako neférové vidím porušení smluvně stanovených závazků ze strany dlužníka, což vede k narušení legitimních očekávání každého poctivě jednajícího subjektu v pozici protistrany.¹²⁹ Nicméně, je vždy zásadní zohlednit specifické okolnosti daného případu pro posouzení oprávněnosti uplatnění tohoto nároku.

Smluvní pokuta však nemusí být pouze nepřiměřeně vysoká, ale i nepřiměřeně nízká. V tomto případě již soudy moderační právo ve smyslu § 2051 občanského zákoníku nemají, a proto vliv dobrých mravů v této otázce hraje významnou roli. Dobré mravy zejména soud aplikuje v případě, kdy je sjednaná velmi nízká smluvní pokuta, jejímž primárním účelem je obejití nároku věřitele na náhradu škodu. Tento závěr byl uplatňován již za účinnosti obchodního zákoníku¹³⁰ a je obdobně zastáván i za účinnosti občanského zákoníku.¹³¹ K takovému závěru však nelze přistoupit, pokud smluvní strany vyloučily ve smlouvě aplikaci § 2050 občanského zákoníku a zachovaly tak právo na náhradu škody.¹³²

¹²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. ledna 2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022.

¹²⁹ ŠILHÁN, Josef. Limitační působení smluvní pokuty v případě úmyslného porušení povinnosti. *Právní rozhledy*, 2010, č. 1, s. 8-13.

¹³⁰ PAVLÍČKOVÁ, op. cit. pozn. 120, s. 605.

¹³¹ BRÍZA, Petr, HORÁK, Pavel. § 2050 [Smluvní pokuta a náhrada škody]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. 2. vydání (2. aktualizace)*. Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 3.

¹³² BRÍZA, Petr, HORÁK, Pavel. § 2050 [Smluvní pokuta a náhrada škody]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. 2. vydání (2. aktualizace)*. Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 3.

Závěr

Dobré mravy mají dlouhou tradici. K jejich aplikaci docházelo již v dobách klasického římského práva, přičemž důležitým institutem byly i za první republiky a účinnosti Všeobecného občanského zákoníku. Jejich aplikace pak přetrvala i období občanského zákoníku z roku 1964, kdy v 90. letech se pojem dobrých mravů do českého právního řádu navrátil. Zásady dobrých mravů jsou rovněž důležitým institutem i v občanském zákoníku, ve kterém jsou nejenom kritériem pro posouzení platnosti právního jednání. Ve všech těchto epochách svého vývoje dobré mravy byly důležitou zásadou i v oblasti obchodněprávních vztahů.

Jednou z klíčových otázek, které jsou předmětem zkoumání nejen v rámci judikatury Ústavního a Nejvyššího soudu, ale také v akademických kruzích a odborné literatuře, je problematika definovatelnosti dobrých mravů. Tato otázka zahrnuje úvahy nad tím, zda je možné dobré mravy přesně a jasně definovat a pokud ano, jakým způsobem by měla být tato definice formulována. Nejvyšší soud poskytl několik definicí dobrých mravů, přičemž některé jsou zdařilejší a některé zase méně. Jednoznačně lze však tvrdit, že dobré mravy jsou určité normy, které představují základní normy fungování společnosti. Tyto normy zahrnují principy, jako je poctivost a slušnost, které jsou považovány za základní pilíře fungování moderní společnosti. Dobré mravy však v průběhu historie dospěly určitého vývoje, proto o nich nelze hovořit jako o normách či principech, které jsou neměnné. K definicím dobrých mravů se tak nelze stavět dogmaticky. Soudy mají klíčovou roli v interpretaci tohoto pojmu, přičemž je nutné, aby každý případ hodnotily individuálně s ohledem na konkrétní okolnosti a kontext, aby mohly přesvědčivě určit, zda je určité jednání v souladu s dobrými mravy či nikoliv.

Dobré mravy, již v období první republiky, nacházely uplatnění ve vztazích mezi podnikateli, což ilustruje jejich univerzální relevanci napříč celým právním řádem. I za účinnosti občanského zákoníku z roku 1964 dospěla judikatura Nejvyššího soudu k závěru, že i v obchodněprávních vztazích lze dobré mravy aplikovat. Nejvyšší soud následně dospěl k obdobnému závěru i za účinnosti občanského zákoníku.¹³³ Je však třeba zdůraznit, že dobré mravy jsou institutem výjimečným, tzv. *ultima ratio*, jehož aplikace vyžaduje značnou opatrnost, zejména v kontextu obchodněprávních vztahů mezi podnikateli, kteří jsou považováni za profesionály ve svých oblastech. Soudy by měly při rozhodování o aplikaci dobrých mravů vyváženě zohledňovat i další základní principy, jako je smluvní svoboda a princip legitimního

¹³³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. března 2021, sp. zn. 23 ICdo 56/2019.

očekávání stran, a dospět k spravedlivému řešení sporu mezi podnikateli. Je podle mého názoru důležité, aby bylo při posuzování možného rozporu s dobrými mravy vždy bráno v úvahu specifické prostředí a povaha podnikatelských vztahů, kde je upřednostňována vyšší míra autonomie vůle. Soudy by tedy měly vždy pečlivě vážit, zda a do jaké míry dojde k překročení meze tolerovatelného jednání, a zda takové jednání opravdu odporuje zásadním principům spravedlnosti, poctivosti a slušnosti, které dobré mravy reprezentují. Cílem aplikace dobrých mravů je dosáhnout spravedlivého a rozumného řešení, které respektuje jak základní hodnoty a normy společnosti, tak specifika a očekávání podnikatelského prostředí.

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

- HURDÍK, Jan a LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010.
- HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1998.
- KINCL, Jaromír; SKŘEJPEK, Michal a URFUS, Valentin. *Římské právo*. Beckovy právnické učebnice. Praha: C.H. Beck, 1995.
- SALAČ, Jaroslav. *Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu: obsahové meze platnosti právních úkonů (smluv) z hlediska rozporu se zákonem, dobrými mravy a veřejným pořádkem*. 2. vyd. Praha: Beck, 2004.
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi, Díl IV.*, Praha: Nakladatelství V. Linhart, 1936.
- KUBEŠ, Vladimír. *Smlouvy proti dobrým mravům*. Brno: Orbis, 1933.
- ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník I, II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.
- PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023.
- LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022.
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013.
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014.
- ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník*. 13. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010.
- ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník*. 11. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006.
- KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995.
- HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014.
- MATES Jan a MATEŠOVÁ KOPECKÁ, Šárka. Pár poznámek k úpravě institutu dobrých mravů v NOZ. *Bulletin advokacie*. 2011, roč. 2011, č. 7-8, s. 26-32.
- GRUS, Zdeněk. Dobré mravy ve světle publikované judikatury. *Právní rozhledy*, 2004, č. 3, s. 112.
- JANOUSEK, Michal. Odškodňování podle zásad slušnosti?. *Právní rozhledy*, 2015, č. 19, s. 667-674.
- HAVEL, Bohumil. Dobré mravy a poctivý obchodní styk. *Právník*, 2000, č. 1, s. 37.
- LOKAJÍČEK, Jan. Zásady poctivého obchodního styku. *Právní rozhledy*, 2013, č. 1, s. 16-21.

HAVEL, B. K aplikovatelnosti dobrých mravů v obchodním styku. *Obchodní právo*, 2001, č. 2, s. 12.

PAULDURA, Lukáš. Aplikace dobrých mravů a zásad poctivého obchodního styku. *Právní fórum*, 2010, č. 4, s. 166.

ELIÁŠ, Karel. K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2015, č. 9, s. 13-24.

PELIKÁNOVÁ, Irena. Aktuální otázky obligačního práva a jeho kodifikace v evropském i českém kontextu. *Právní rozhledy*, 2007, č. 18, s. 656-669.

LOKAJÍČEK, Jan. Zásady poctivého obchodního styku v aplikační praxi. *Soudní rozhledy*, 2013, č. 10, s. 342-349.

BÁNYAIOVÁ, Alena. Judikatura Nejvyššího soudu a „neústavní“ výše úroku z prodlení. *Bulletin advokacie*, 2023, č. 3, s. 20-26.

PATĚK, Daniel. Paušalizovaná náhrada škody a smluvní pokuta. *Právní rozhledy*, 2017, č. 21, s. 725-733.

PAVLÍČKOVÁ, Iva. Meze smluvní svobody u smluvní pokuty v obchodních vztazích. *Právní fórum*, 2010, č. 12, s. 605.

KOVAŘÍK, Zdeněk. Smluvní pokuta. *Právní rozhledy*, 1999, č. 9, s. 462.

SKOČOVSKÝ, Dominik. Soudní kontrola excesivních úroků z prodlení. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2021, č. 3, s. 483-519.

ŠILHÁN, Josef. Limitační působení smluvní pokuty v případě úmyslného porušení povinnosti. *Právní rozhledy*, 2010, č. 1, s. 8-13.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

ŽIDLICKÁ, Michaela, CIPROVSKÝ, Tomáš, DOSTALÍK, Petr. *Vliv římského práva na evropské právní myšlení – pocta Valentinu Urfusovi*. [online]. 2017 [cit. 21. 12. 2023]. s. 43. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/praf/js17/urfus/web/skripta/rimske-pravo-a-evropske-pravni-mysleni_skripta.pdf

ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654)*. [online]. [cit. 3. 2. 2024]. Praha: Wolters Kluwer. 2020. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/11656/1/2>

Důvodová zpráva zákona č. 591/1991 Sb., obchodního zákoníku ze dne 23. května 1991. [online]. Dostupné z: <https://app-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mjzheyv6njrgnpwi6q&rowIndex=0#>.

Důvodová zpráva k zákonu č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník, č. 509/1991 Dz ze dne 23. května 1991. [online]. Dostupné z: <https://app-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mjzheyv6njqhfzwi6q&rowIndex=0>.

3. Seznam použitých právních předpisů

Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 591/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodním korporacích, ve znění pozdějších předpisů

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/7/EU ze dne 16. února 2011 o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích (přepřacované znění)

4. Seznam použité judikatury

Rozhodnutí Nejvyššího soud Československé republiky ze dne 1. října 1931, Rv II 261/30, Vážný č. 11044,

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 27. května 1925, Rv I 623/25, Vážný 5084.,

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 30. března 1928, Rv I 1108/27,

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 29. prosince 1930, Rv I 1247/29, Vážný 10412,

Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 30. května 1996, sp. zn. 3 Cmo 60/96,

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. června 1997, sp. zn. 3 Cdon 69/96,

Usnesení Ústavního soudu ze dne 26. února 1998, sp. zn. II. ÚS 249/97,

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 9. prosince 1998, sp. zn. 7 Cmo 253/98,

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 4. dubna 2000, sp. zn. 29 Cdo 1633/99,

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. srpna 2000, sp. zn. 22 Cdo 871/2000,

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. října 2000, sp. zn. 30 Cdo 1842/2000,

Rozsudek Nejvyššího soud ze dne 29. března 2001, sp. zn. 25 Cdo 2895/99,

Nález Ústavního soudu ze dne 30. listopadu 2001, sp. zn. IV. ÚS 182/01,

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. listopadu 2002, sp. zn. 30 Cdo 664/2002,

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. února 2003, sp. zn. 32 Odo 400/2002,

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. listopadu 2003, sp. zn. 32 Odo 468/2003,

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. ledna 2005, sp. zn. 29 Odo 427/2003,

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. února 2005, sp. zn. 32 Odo 731/2004,

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. února 2005, sp. zn. 32 Odo 487/2004,

Nálezu Ústavního soudu ze dne 6. září 2005, sp. zn. I. ÚS 643/2004,

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 11. dubna 2006, č. j. 8 As 35/2005-51,

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. dubna 2011, sp. zn. 23 Cdo 947/2010,

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. června 2007, sp. zn. 29 Odo 756/2005,

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. září 2007, sp. zn. 32 Cdo 174/2007; 32 Cdo 150/2007,

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. listopadu 2003, sp. zn. 32 Odo 468/2003,

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. července 2008, sp. zn. 29 Odo 1027/2006,

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. ledna 2009, sp. zn. 29 Cdo 359/2007,

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. ledna 2009, sp. zn. 30 Cdo 4665/2009,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. srpna 2009, sp. zn. 32 Cdo 3616/2009,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. srpna 2009, sp. zn. 32 Cdo 2185/2008,
Nález Ústavního soudu ze dne 7. května 2009, sp. zn. I. ÚS 523/07,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. října 2009, sp. zn. 31 Cdo 2707/2007,
Nález Ústavního soudu ze dne 1. července 2010, sp. zn. I. ÚS 728/10,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. října 2011, sp. zn. 30 Cdo 3132/2011,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. května 2012, sp. zn. 31 Cdo 717/2010,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. května 2012, sp. zn. 33 Cdo 4900/2010,
Nález Ústavního soudu ze dne 5. září 2012, sp. zn. II. ÚS 3/10,
Nález Ústavního soudu ze dne 5. června 2012, sp. zn. IV. ÚS 3653/11,
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. ledna 2013, sp. zn. 23 Cdo 634/2011,
Usnesení Ústavního soudu ze dne 13. srpna 2013, sp. zn. III. ÚS 1169/13,
Usnesení Nejvyšší soud ze dne 10. prosince 2014, sp. zn. 22 Cdo 2371/2014,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. června 2016, sp. zn. 22 Cdo 2135/2016,
Usnesení Nejvyšší soudu ze dne 15. listopadu 2016, sp. zn. 22 Cdo 3242/2015,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. srpna 2017, sp. zn. 32 Cdo 5413/2016,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. dubna 2018, sp. zn. 31 Cdo 927/2016,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. června 2018, sp. zn. 23 Cdo 3619/2017,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. listopadu 2018, sp. zn. 29 Cdo 5943/2016,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. listopadu 2018, sp. zn. 27 Cdo 1318/2017,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. března 2019, sp. zn. 26 Cdo 1984/2018,
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. března 2019, sp. zn. 33 Cdo 5377/2017,
Nález Ústavního soudu ze dne 1. dubna 2019, sp. zn. II. ÚS 3194/18,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. června 2019, sp. zn. 23 Cdo 862/2019,
Nález Ústavního soudu ze dne 10. prosince 2019, sp. zn. IV. ÚS 3500/18,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. června 2020, sp. zn. 31 ICdo 36/2020,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. září 2020, sp. zn. 32 Cdo 1490/2019,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. září 2020, sp. zn. 32 Cdo 1490/2019-II,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. března 2021, sp. zn. 23 ICdo 56/2019,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. října 2021, sp. zn. 23 Cdo 765/2020,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. března 2022, sp. zn. 28 Cdo 2553/2021-II.,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. ledna 2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022,
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. února 2023, sp. zn. 33 Cdo 2006/2022,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. června 2023, sp. zn. 33 Cdo 2229/2022,

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. července 2023, sp. zn. 33 Cdo 2040/2023,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. července 2023, sp. zn. 33 Cdo 3044/2021,
Nález Ústavního soudu ze dne 27. září 2023, sp. zn. I. ÚS 990/23.

5. Seznam ostatních zdrojů

Pro jazykovou a stylistickou úpravu akademického textu byla využita umělá inteligence ChatGPT. Dostupné zde: <https://chat.openai.com/>. Text vygenerovaný umělou inteligencí byl následně autorem částečně upraven, aby byla zachována fakticita textu.

Dobré mravy ve vztazích podnikatele

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá konceptem dobrých mravů ve vztazích podnikatele. Cílem práce je přispět k hlubšímu pochopení role dobrých mravů v obchodních vztazích a poskytnout ucelený pohled na jejich význam a aplikaci v současném českém právním prostředí. Skrze analytický přístup k judikatuře, legislativě a teoretickým konceptům si klade za cíl poskytnout komplexní analýzu významu a uplatnění dobrých mravů v obchodních vztazích. Dobré mravy, s dlouhou tradicí sahající až do klasického římského práva, představují klíčový morální korektiv v právních vztazích, který se vyvíjel přes první republiku a Všeobecný občanský zákoník, až po současný občanský zákoník. Práce zkoumá, jak dobré mravy fungují jako nástroj k regulaci obchodních vztahů, přičemž se zaměřuje na konkrétní případy, kde byla mravnost jednání mezi podnikateli předmětem soudního posouzení. Práce začíná historickým exkurzem, který mapuje vývoj pojmu dobrých mravů od římského práva po současnost. Prostřednictvím rozsáhlé analýzy judikatury Ústavního a Nejvyššího soudu se práce snaží poskytnout komplexní pohled na to, jak dobré mravy formují vztahy mezi podnikateli a jak jsou reflektovány v současném právním řádu. Zvláštní pozornost je věnována vztahu mezi zásadami poctivého obchodního styku a dobrými mravy a jejich specifické aplikaci v obchodních vztazích, včetně analýzy právní úpravy občanského zákoníku a relevantní judikatury vztahující se k předešlé právní úpravě, jakož i stávající. Dále se práce věnuje analýze právní úpravy a judikatury týkající se klíčových institutů, jako jsou úroky z prodlení a smluvní pokuty, které hrají zásadní roli v zajištění dodržování smluvních závazků. Analýza zdůrazňuje nutnost vyváženého zohlednění smluvní svobody, principu legitimního očekávání a dalších základních principů, aby bylo dosaženo spravedlivého řešení sporů.

Klíčová slova: dobré mravy, podnikatel, úrok z prodlení

Good morals in business relations

Abstract

This thesis explores the concept of good morals in business relations. Its aim is to contribute to a deeper understanding of the role of good morals in commercial relationships and to provide a comprehensive view of their significance and application in the current Czech legal environment. Through an analytical approach to case law, legislation, and theoretical concepts, it aims to offer a complex analysis of the importance and implementation of good morals in business interactions. Good morals, with a long tradition tracing back to classical Roman law, represent a key moral corrective in legal relationships, evolving through the First Republic and the General Civil Code to the current Civil Code. The work examines how good morals function as a tool for regulating business relationships, focusing on specific cases where the morality of actions between businessmen was subject to judicial review. The thesis begins with a historical excursion mapping the development of the concept of good morals from Roman law to the present day. Through extensive analysis of the jurisprudence of the Constitutional and Supreme Courts, the thesis aims to provide a comprehensive view of how good morals shape relationships between businessmen and how they are reflected in the current legal order. Special attention is given to the relationship between the principles of fair business transaction and good morals, and their specific application in business relationships, including an analysis of the legal regulation of the Civil Code and relevant jurisprudence relating to previous legal regulations, as well as current ones. Furthermore, the thesis addresses the analysis of legal regulations and jurisprudence concerning key institutions such as default interests and contractual penalties, which play a crucial role in ensuring the fulfillment of contractual obligations. The analysis emphasizes the necessity of a balanced consideration of contractual freedom, the principle of legitimate expectation, and other fundamental principles to achieve a fair resolution of disputes.

Klíčová slova: Good morals, businessman, default interest